సూర్యరావు, క్రొత్తపల్లి

హ్రస్వరంగములు

చెన్నపురి, 1925

Record no. 142

Sūryarāvu, Krottapalli

Hrasvaraṅgamulu

Cennapuri, 1925

Record no. 142

Bibliographic Record Target

సూర్యరావు, క్రొత్తపల్లి.

హ్రస్వరంగములు / గ్రంథకర్త క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు. - 1 . కూర్పు. - చెన్నపురి : బ్రిటీష్ మాడెల్ ముద్రాక్షరశాల, 1925.

66 p. ;22 cm.

Record no. 142

Sūryarāvu, Krottapalli.

Hrasvaraṅgamulu / granthakarta Krottapalli Sūryarāvu. - 1 . kūrpu. - Cennapuri : Briṭīṣ Māḍel Mudrākṣaraśāla, 1925.

66 p. ;22 cm.

Record no. 142

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకాశితము — సంఖ్య ౧౭.

శ్రీరస్తు.

ప్రాస్వరంగములు.

గ్రంథకర్త.

క్రొత్తపల్లి - సూర్యరావు.

మొదటికూర్పు 200 ప్రతులు.

చెన్నపురి:

బ్రిటిష్ మాడెల్ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1925.

వెల, ౮ అణాలు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకటితము. ౫ [illegible]

శ్రీరస్తు.

హ్రస్వరంగములు

క్రొత్తపల్లి - సూర్యారావుచే రచియింపఁబడియెను.

చెన్నపురము.

బ్రిటిష్ మాడెల్ ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రింపఁబడి

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచేఁ

బ్రకటింపఁబడియెను.

౧౯౨౫.

వెల, రూ. ౦-౮-౦.

విన్నపము.

ఇట్టి చిన్నిరంగము లనేకములు నాచేఁ జాలనాళ్లక్రిందటనే రచియింపఁబడినవి. అసంపూర్ణముగ నున్నరంగములు మఱియుఁ గొన్ని గలవు. కొన్ని యశ్రద్ధచే నెందో పోయినవి. ఉన్నవానిలో నచ్చినవి యేఱి యిం దీయాఱు మాత్రము ప్రకటించుభాగ్యము గంటిని. వీనిని రచించుటలో నా ముఖ్యమైన యుద్దేశము "చౌచా" అని పిలువఁబడు నాటకములవలెఁ బ్రదర్శించుట కనుకూలముగా నుండు ననియే కాని భాసమహాకవి ననుకరింపవలయునని కాదు. విశేష విషయమును సంగ్రహించి వ్రాయుటలోఁ గొంత యుత్సాహము నాకున్నమాట సత్యము.

ఇందలి కథలు:— 1 క్రోధశాంతి, హారవిలాసములోని చిఱుతొండనంబి చరిత్రములోనుండి గ్రహింపఁబడినది. 2 ప్రభుసందర్శనము, మాపిల్లవాఁడు చదువుకొనుచున్న యింగ్లీషు పాఠపుస్తకములోని The Babes in the wood అనుదానినుండియు, 3 దేవసహాయము, Good deeds are never lost అను నొక కథనుండియు, 4 కావ్యకాబేరము, క్షేమేంద్రమహాకవి కళావిలాసమునుండియు, 5 ప్రియగవేషణము, వికార్ ఆఫ్ వేకు ఫీల్డులోని హెర్మిట్టు పద్యములనుండియు, 6 అర్ధరాజ్యము, మహాభారతమునుండియు గ్రహింపఁబడినవి.

కథ నెట్లు గ్రహించితినో యెటులు విస్తరించితినో యేరీతి సంగ్రహించితినో యేగతిఁ బ్రమాదములకు లోనైతినో వేత్తలు పరిశీలించి గుణము లున్న గ్రహింతురుగాక.

క్రొత్తపల్లి - సూర్యరావు.

శ్రీమదుమారమణాయనమః.

హాస్యరంగములు.

నాంది.

శా. రత్నోపేతము లుగ్రము ల్తొడిగి ధర్మన్యాయసంకల్పము
ద్యత్నం బొప్పఁగఁ జేసి ప్రాభవము ముద్రాయత్త మార్జించి ని
ర్యత్నం బైన ననామికాత్వమును బాయన్లేని ప్రేలట్లు స
ద్యత్నుం డయ్యు ననామకుం డయినసూర్యారావు నాలింపరే.

అతఁడు రౌద్రిఫాల్గునమాసములో దర్శమహాపుణ్యకాలమున దండకారణ్యాంతర్గతపిఠాపురణ్యస్థ హృత్తాపనాశనీతీరసుప్రసన్నుం డైనవీరరాఘవస్వామిని సందర్శింపవచ్చిన భక్తవరులతో నిట్లు విన్నవించుచున్నాఁడు.

ఓభక్తాగ్రేసరులారా? భూతభవిష్యద్వర్తమానము లెఱింగినమీరు, సమయ మెఱిఁగి జనసహాయము తగ్గియున్న నన్నుంగూర్చి యామహాత్మునకు నివేదింపరా! ఆపుణ్యాత్ముఁడు నూరకున్న నాలేఖిని మూలఁ బడవైచి పుస్తకసన్న్యాసముం జేసెదను.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్య! మనకవిపరిదేవనమేనా యిది.

సూత్ర—శాంతము పాపము! ఇది పరిదేవనమా.

నటి—ఎప్పుడును లేదో లేదో యని.

సూత్ర—ఇం దసత్యమే మున్నది.

క. అందఱు దేశోద్ధారకు, లందఱు భాషాభిమాను లందఱు భాషా
సుందరికి మగల మందురు, పొందినదుర్దశలు దేశమును విడిచెనొకో.

నటి—మఱి మనకవికి గండపెండారము లెట్లు వచ్చినవి వచ్చినను దారిద్ర్యమేల పట్టినది.

సూత్ర—ఈకవికిఁ గవిరాజులు పండితులుఁ గూడి గండపెండారములు వేసిరి.

నటి—అపుడు జనాదరము తగ్గిన దనునే. అనామకుఁ డెట్లు. ఎందులో నీతనిప్రసిద్ధి? ఏప్రసిద్ధి కీబిరుదములు.

సూత్ర—సన్న్యాసియు సన్న్యాసియుఁ గౌఁగిలించుకొనిన బూడిద రాలినది.

నటి—కవిరాజులు పండితులు—నిజమే వీరికి ధన మెక్కడిది.

సూత్ర—కవిరాజు లనినఁ గవిరాజులు గారు.

నటి—ఈపండితులు నీకవిరాజులు వీని కేల బిరుదములం దొడిగిరో.

సూత్ర—అట్లడుగుము.

ఉ. ముప్పదివర్షము ల్గొలెను ముక్కును మూలములేని రోగముల్
ముప్పిరిగొన్న రోఁగ వసము ల్కవిరాజులు వేలుపోయి రీ
త్రిప్పులవ్యాధులం దొలఁచు దివ్యభిషక్కొటి జానకీశుఁడే
తప్ప నొరుల్గలారె బిరుదంబులు నీకొక లెక్కలోనివే.

అయినను—

గీ. నిన్నుఁ గాంచి యేనని కడంగి నిష్ఫల, యత్నులైన వైద్యరత్నములను
జనులు నవ్వకుండఁ జనకుఁ డాతనిదరి, కనుచు గుర్తుగాఁగఁ గొనుము వీని.

అని కాలికి బిరుదములు తొడిగిరి.

నటు—ఇదియా కారణము. వైద్యులచేతఁగాక వీరరాఘువస్వామికడియములం
దొడిగిచూచిరా! ఇంక వ్యాధియుండదు. దారిద్ర్య మేల వచ్చినది.

సూత్ర—గీ. దాంభికులు మోసపుచ్చి పుస్తకము లంది
కొని ప్రతిశ్రుతమీాక చిక్కువఱుపంగఁ
జాతు రిది కొంత జనము విశుద్ధమేని
లేదు లే దని మొఱవెట్ట వేఁదుతేమి.

నటి—అట్టిచో నిర్యత్నముగ మిన్నకుండరాదా.

సూత్ర—ఓసి వెఱ్ఱిదాన! ఎవ్వ రేపని చేసినను దేశోద్ధారమునకే కదా.
దంభము లేక యొనర్చిన పనివలననే కదా—లోకము బాగుపడును.

నటి—కవులలో భాషావిషయములో దంభము లున్నవా.

సూత్ర—గీ. పిట్టకథవ్రాసి యొకజగజెట్టిఁ గోరి
పీఠిక పదింతలుగ వ్రాయవేఁడి చేర్చి
పీఠికప్రశస్తిఁ జెప్పుచు వెనుకముందుఁ
జూడ రది దాంభికులొ వారు శుద్ధమతులొ.

నటి—అట్టిదానికి వా రంతపీఠిక యేలవ్రాసెదరు.

సూత్ర—వారిదంభము వారిది. వీరిదంభము వీరిది.

నటి—జనులే చక్కగా మోసపోవుచున్నారు సంతమెఱుఁగులే గాని చక్కని
కృతులు చేయ రేల.

సూత్ర—మోసకృత్యమే జనులను సులభముగా నాకర్షించును.

గీ. లక్కవెట్టి కుండలమ్ములబంగారు, ముక్కువెట్టి మంచిమ్రానిముక్క
తుక్కువెట్టి పఱుపుదూదిని విడియట్ట, ముక్కవెట్టి చర్మమును హరింత్ర

నటి—లోక మంతయు మోసమే.

సూత్ర—స్వార్థపరు లం దెందఱో గలరు.

నటు—స్వార్థమేమి పరార్థమేమి.

సూత్ర—స్వార్థమున -

గీ. గ్రుడ్డికంటికిఁ దగిలించుకొనును గాజు, మొండిచేతికి 'రబ్బరు' మూఁతవెట్టు
కుంటికాళ్లకు 'బూడ్సు'దొడ్గును జనంబు,కలది కలయట్లుచూంప సుంకంబు గలదొ.

నటి—జనులు మోసములను బహుకాలమునుండి సత్యమని నమ్ముచున్నారు.

సూత్ర—చెప్పినను వినరు.

ఉ. గారడివాఁడు నాణెములు గా రచియించును సుంటిపెళ్ల బం
గారుగఁ జేయు నంతయును గల్లయన న్గనుకట్టుటన్న ని
ష్కారణవైరకల్పనము గన్గొననోపవు వానిశక్తి యం
ద్రారయ రట్టి శక్తిగల యాతఁడు ముష్టికి వచ్చునే చెలీ.

నటి— వారొనర్చినవి మనచేతిలోఁ బడిన మాయమగును.

సూత్ర — నీకును వెఱ్ఱి - నాచేతి కిమ్మను - చూచెదను.

నటి—లోకములో మీరో నేనో యెవ్వరో మోసమునకు లోపడియున్నారము.

సూత్ర—దొరసానులకు మంచిగేదంగులు లేకనా గుడ్డగేదంగులు -

నటి—ఇది పరార్థము. చిన్ననాటకముల కింత పెద్దనాంది యేల - ఇది మీాదం
భముగదా.

సూత్ర—సభవారి యాజ్ఞ యిది.

నటి—ఎట్టివి ప్రదర్శింపఁగోరిరి.

సూత్ర—ఒక్కనెలలో జరుగఁదగినప్రదర్శనము లొక్కొక్కగంటలోఁ బ్రదర్శిం
పఁగోరిరి.

నటి— దీని కుపాయ మేమి.

సూత్ర—ప్రదర్శించి తప్పులున్నఁ బ్రథమప్రయత్న మని మన్నింపఁగోరుట.

నటి—లోకము చేయుమోసములకు లొంగక - చేసినచేయి యూరకుండక
మనమిత్రరత్న మేమైన నిట్టికార్యములలో మనకుఁ దోడుపడు ననునమ్మకము
మీాకున్నదా.

సూత్ర—ఉన్నది కావుననే నడుముకట్టి తాంబూల మందికొంటిని.

నటి—మనయాటకుఁ దగినపాటకాఁడు దొరకినాఁడు.

సూత్ర—ఇదియే యన్నింటికి నాందిగా నొకగాన మారంభింపుము.

నటి— చూడుఁడు గానముచేసెదను.

చ. తపమున శాంతి జంతువితతప్రియభావము సత్కృతోద్యముం
గుపితమనస్కతం గనుట క్రోధముదీఱఁగ వేఁడికొన్న న
చ్చపుఁగరుణాకటాక్షము భృశంబుగ మానులచర్య యెన్నఁగా
నుపమయగుం బ్రసక్తకథ కూర్జితవృత్తిని జిత్తగించిరె.

సూత్ర—అగును - నీమాటలవెంబడినే దుర్వాసోముని వచ్చును గనుము.

నటి—అమ్మయ్యో! నాకుభయము! ఆయనపేరు సింహస్వప్నము.

సూత్ర—మఱి నీవు లోనికిఁ బొమ్ము.

నటి—దారిలో నాముని యెదురుపడు నేమో.

సూత్ర—నేను గూడ వచ్చెదను, పదపదము. ఆర్యులార! ఒక్కింత నాకు సెలవిండు.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీమదుమారమణాయనమః.

ప్రహస్వరంగములు.

౧. క్రోధశాంతి.

—•—

(దూర్వాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దూర్వా—(పర్ణశాలయెదుట) ట్రి. ట్రి. ట్రి. రా. రా. డొక్కలు దించుకొని పోయినవి. దా. దా. ట్రిట్. ట్రిట్.

(లేడిపిల్ల ప్రవేశించుచున్నది.)

దూ—(చేత నివ్వరిధాన్యము చూపి) ఆఁకలిగా నున్నపుడు దగ్గఱకు రారాదా. యడుగరాదా. దా. దా.

లేడి—(వచ్చి తినుచున్నది.)

దూ—బా. బా. తిను, తిను, భయము లేదు.

లేడి—(చనవున మునియొద్ద గంతులువేయును.)

దూ—ముందు రెండునోళ్లు తిను - గంతు లంనక వేయవచ్చును.

లేడి—(చేతిలో నోరు వెట్టి - బెదరి దూరముగాఁ దొలఁగును.)

దూ—ఆఁ! దా. నాకు స్నానమువేళ యైనది. పెంకితనము తర్వాతఁ జేయుదువుగాని - ప్చ - ప్చ.

లేడి—(ఆకసమువంకఁ జూచి బెదరి పాఱిపోవును.)

దూ—(ఇటు నటు చూచి) ఆఁ! ఎవ్వఁడురా. నాబిడ్డలేడిని బెదరించినది. ఎవ్వరును గనఁబడరు! కారణము లేక యేల తిండిమానిపోవును. ఎవ్వఁడు [illegible] నాతోఁ జరలాటమాడువాఁడు!!

క. ఇంద్రునకుఁ జుక్క యెదురు ను, పేంద్రునకుం బ్రక్క బెదరు ఋషిమండలపా
రీంద్రముఁ గడుపా చెఱువా, సంద్రముతోఁ జోటిపడియసాటి నెదుర్పర్.

రారా; నాతో డాఁగుడుమూఁత లాడెదవు. ఎదుటవచ్చి నిలువుము. ఓరీ నీచుఁడా! ఒక్కనాఁడు నొక్కనికి నోడనివాఁడను - కృష్ణద్వైపాయనునితో నెదిరించి సమమైతిని గాని యీపస్త్రాత్రముఁ దీసిపోనివాఁడను.

శా. శాపం బీవల దన్న మానక మవశ్యాంచల్యరాహిత్యదీ
ప్తాపూర్తిన్ శసియించి కృష్ణనుతు రక్తప్రస్ఫారన్నేత్రతన్
దీపింపం గుపితుండుగాక నను స్తోత్రించెన్ యథావత్కథా
రూపం బాత్మకృతార్థవత్కథల సూరుల్మెచ్చ వ్యాసుం డొగిన్.

పాపిష్ఠ! నీవు నాజ్ఞాతివా! నీనానడుమ నేమైన నభియోగ మున్నదా! ఏమే నపకారము చేసితినా! నిష్కారణము దుష్కార్యమునకు విజృంభించితివి! నా దేమితప్పు!

శా. నోరు న్వాయును లేనిలేడులకు మానుల్గూర్తు రత్యంతమున్
హారాభావభయప్రమాదముల నిత్యం బేనురక్షించునీ
ఘోరంగార్భక మేమిచేసె నిను మెచ్చంబోవె, పోని మ్మెదు
ర్కోరాదో బెదరింపరాదా నను నీకుం బౌరుషం బున్నచోన్

న్యాయరీతి నాతప్పు లెంచి తిట్టినను నే నోడిఁగట్టెదను. అన్యాయముగ దుర్జన లక్షణం బగునీర్ష్యచేఁ బిచ్చుకపై బ్రహ్మాస్త్రప్రయోగము చేయుచున్నాఁడవా. మూర్ఖా! తులువా!

గీ. మేనకచలంబు కౌశికు మేటి కిన్క, కణ్వుసద్బ్రహ్మతేజం బఖండమండ
లాధిపుం డగుదుష్యంతునాధిపత్య, మింత లెక్కింప మ్రుక్కడి వేమిలెక్క.

నీ వమర్త్యుండవా మర్త్యుండ వగుము. నరుండవా నిరుండుండ నగుము. గగనచారివేని భువనపతనంబు నిక్క మగును. నాగలోకవాసివేని నిన్నధః పాతాళమున కణఁగఁ ద్రొక్కెదను. నాక్రోధంబు బారినుండి నిన్నుద్ధరింపఁ ద్రిలోకంబుల నొక్కరుండు గలఁడా! భద్రా! భద్ర! నాకమండలు వేది.

శిష్యుఁడు—(ప్రవేశించి) ఎవ్వరిమీఁదనో కోపదృష్టి నున్నవారు, (సమీపించి) నే నొలుకఁబోయ లేదు (నడఁకును)

దుర్వా—రెండవవాఁ డెక్కడ?

శిష్య—సమిధలు తేఁబోయెను. (వడఁకుచు) నేను గమండలువును దాఁకనే లేదు. ఒట్టు. నే నొలుకఁబోయలేదు.

దుర్వా—నే నే మడిగితిని. నీ వేమి చెప్పుచున్నాఁడవు?

శిష్య—గంధర్వునిశపించుటకుఁ గమండలూదక మడుగుచున్నారు.

దూ—గంధర్వుఁ డెవఁడు?

శిష్య—బెదరి నాల్గుకాళ్లు గుప్పించి య్యెగిరినపుడు. లేడిపిల్లవలననే కమండలువు తిరుగఁబడిపోయినది కావచ్చును.

దూ—విమానచారి యెవ్వఁడో గంధర్వుంజూచి బెదరినదా! ఈగంధర్వుని విమానమును వానిగర్వముతోడి మానమును గ్రిందికి దించెను. భద్ర! మఱి కమండలు వేది?

శిష్య—ఉటజద్వారమున బోరగిలఁబడి యున్నది.

దూ—ఎవ్వ రొలుకఁబోసిరో యెఱుఁగవా?

శిష్య—నే నెఱుఁగను. నేను జూడనే లేదు.

దూ—నీవుగాక నేనుగాక మఱి యుటజములో నెవ్వ రున్నారు. ఒకవేళఁ గోపములో నొడలెఱుఁగక నేనే యొలుకఁబోసి బోర్లఁద్రోసితినా.

శిష్య—అట్లయి యుండదు.

దూ—నాకుఁ దగినశిష్యుఁడవు - నీవుగాదు, నేనుగాదు, నీవుచూడ లేదు.

శిష్య—భయపడి పరుగెత్తు లేడిపిల్ల కాలు దగిలి పడినదేమో.

దూ—(విని) ఆలాగా! పోనీ పాపము దాని కేమి తెలియును. ఆ! ఓరీ కష్టాత్మ! నామృగమే నీకంటఁ బడినదా! నీవు నాకంటిమంటఁ బడియెదవు. భద్రా! గంధర్వుఁ డంటివిగదా.

శిష్య—విమాన మొకటి గగనమునఁ బోవుచుండ భీతిచే.

దూ—ఆఁ! నానెత్తిమీఁదినుండి విమానమును నడపెనుగా. నీవుపోయి కుండిక కడిగి మంచినీరు త్వరగాఁ దెచ్చెదవా.

శిష్య—ఆజ్ఞయైనఁ దెచ్చెదను.

దూ—పోనిమ్ము. నీరెందుకు, నోరులేదా.

శిష్య—ఆచమనమైనఁ జేయవలదా.

దూ—వీనికై యింతశాస్త్రవిధాన మక్కఱలేదు. కాని—ఏమని శపింపను? చెప్పుము.

శిష్య—నాకు మొదటనే శాపమన్న భయము

దూ—తపోభంగ మనియా? నేను గోపికులలో వన్నెకెక్కినవాఁడ నైతిని. ఇఁక భయమేమి.

శిష్య—అతఁ డీవృత్తాంత మెఱుఁగునో యెఱుఁగఁడో.

దూ—నేనిప్పుడు స్పష్టముగా నెఱిఁగించెదను. భద్ర! ఇందాఁక నాయెదుట నెవ్వరో నిలువంబడిన ట్లయినది?

శిష్య—పాపము! నారదుఁడు లేడిపిల్ల పాఱిపోయినపిమ్మట వచ్చినాఁడు. అతఁడు కాఁడు.

దూ__అతఁ డేఁడీ! తప్పుకొని పోయినాఁడా. అతనితిండి నాకంటిలో నున్నది. నన్నాశ్రయించికొన్న నతనికి మృష్టాన్నము దొరకును. ఎవ్వఁడురా పుష్పకమెక్కితి నని గర్వించిన గంధర్వుఁడు. గర్వాంధుఁడు!

చ. ఒరుశకటంబు నెక్కి కడు నోరగిలంబడి నిక్కి చూచుచుం
దిరుగుడుఁగ్రుడ్లుఁ, గాలివయిఁ దీర్చినకాలును గాఁ బరిభ్రమిం
తురు పురిలోఁ దలోదరులతోడ మదాంధులు మిన్నుముట్టఁగా
నరిగెదు నీఖచారి కనునా వనవాసులకష్టసౌఖ్యముల్.

శిష్య__స్పష్టముగా గంధర్వుఁడే - మగనాలుకూడఁ బ్రక్కనే యున్నది.

దూర్వా__ఎవ్వఁ డయియుండును! ఇవు డేవాఁ డేవంశమువాఁడో తెలిసికొనుట కష్టముగానే యున్నది. వత్స! గంధర్వులకుఁ బ్రక్కనే మగనాం డ్రుండుట నీ కానవాలా.

శిష్య__అదిగాక నరులు విమానము లెక్కుదురా.

దూ__నీ వెఱుఁగవులే - మఱి యీగంధర్వుఁ డెవ్వఁడందువు?

(తెరలో - ధ్వని) మహాత్మా! క్షమియింపుము. క్షమియింపుము.

దూ__(విని) ఎవ్వరది, మొదలు శాపమే లేదు. క్షమియించుట యెక్కడ.

శిష్య__(తనలో) నారదుఁ డేమో చెప్పియుండును.

దుర్వా__ఎదుటంబడి ప్రార్థించువానిం గన్నఁ గోపము తగ్గును. శాపము వణముగాఁ బడదు. నారదుఁ డీప్రక్కలనే యుండును.

గీ. హరిణపోతంబునాఁకలి యారలేదు, నాదుకోపంబు చల్లాఱలేదు శాప
మీయు లేదింతలో వచ్చురాయబారి, నారదునితోడ వీఁడు గంధర్వుఁ డకట.

మాటలే మంత్రములు, నీటితోఁ బనియేమి? వీరు నాయెదుటికి రాకమున్నె శపించెదను. గంధర్వుఁడే యైనచో -

క. ఎవ్వఁడు నామృగపోతము, నివ్వరులం దినెడువేళ నిలుగుచు నీక్షర్
దవ్వుగఁ బాఱంద్రోలెనొ, యవ్వాఁ డిల మర్త్యజన్మ మంది కృశించున్.

(తెరలో) - మహాత్మా క్షమియింపుము క్షమియింపుము.

దూ__ఇపుడు రానీ చూతము. నాపలుకుఁ గలసికొమ్మను. ఏనారదుఁ డేమి చేయునో.

గంధ__(ప్రవేశించి) మహాత్మా! అజ్ఞానిని క్షమియింపఁదగును.

దూ__(తలయూఁచి) పాపము. అజ్ఞాని! వెన్నపెట్టినఁ దిననేర్చునా వ్రేలుపెట్టినఁ గఱపనేర్చునా.

గంధ__మహాత్మా! ఏను మిమ్ముఁ జూడనే లేదు. నాదాశిని నేను బోవుచున్నాఁడను. క్షమింపుము.

దూ__నాతలమీఁదినుండియేనా నీకుదారి.

గంధ__ఆశ్రమసమీప మని తెలిసికొనలేదు.

దూ__కన్నులు నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొంటివా.

గంధ__అట్లే యైనది; గర్వాంధుఁడను.

దూ__ఆలితో విమానమెక్కి మమ్ము గేలిచేయుచున్నాఁడవా.

గంధ__శివశివ! ఎంతపాపము! (పాదములపైఁ బడి) నామొదటితప్పు క్షమియింపవలయును.

దూ__ఎట్టూ! పో, నాయొద్దికి రాకుము. ప్రథమాపరాధమును మన్నింపవలయ నని యేరాజైన శాసనము చేసియున్నాఁడా. పోపొమ్ము.

గంధ__రాజు లెంతటివారు; తాము మునిరాజులు శాసనములలో వార్తికముఁ చేర్పవలయును.

దూ__తలఁగు తలఁగుము. అజ్ఞానివి.

గంధ__సత్యముగా నజ్ఞానిని.

దూ__సత్యమే నీయజ్ఞానము నాకోపమును దెలిసికొనలేకపోవుటలోఁ గఁబడుచున్నది. లేడి, అందునను బిల్ల, చేరెఁడుగింజలతో దానిపొట్ట నిండుఁ రెండుగింజ లందుకొననిచ్చితివా.

గంధ__ఆశ్రమమే చూడలేదు; లేడి నెట్లెఱుఁగుదును.

దూ__బెదరించుట మాత్ర మెఱుఁగుదువు.

గంధ__నేనేమి మీలేడి నేమి బెదరించుట యేమి. క్రూరమృగమునా యుఁడనా - వేఁట వెఱ్ఱిగల రాజనా.

దూ__నాలేడిప్రాణమునకు నీవు క్రూరమృగమవే. మాచర్యలు నీకుఁబరిహాసముగాఁ దోఁపవచ్చును.

గంధ__మీతోఁ బ్రతివచనము లాడఁజాలను.

చ. అది గ్రహచార మాతరుణమందునఁ బుష్పక మబ్బఁ దుంపలం
బుపరియ మీఁదికిం జనెయొ, భూమిని జూడను—

దూ__కాలము తాఱుమాఱైనది. సంస్కారములు మెండైనవి. ఋష్యాశ్రమము మీఁదఁ గూడ నిరాఘాటముగా నేఁగుపుష్పకములు బైలుదేఱినవి. ఇంక నెన్నివింతలు గనఁబోదుమో.

గంధ — మీ కేమనినను దలవాంచి యుండవలసినదియే.

చెట్లచాటునం

బదిలముగాఁ గుటీవసతి నల్లవో లేడిని మేపుమిమ్ము నె
య్యదనునఁ జూడలేదు పరిహాసము సేయఁగఁ గంటక్రొవ్వొకో.

అదియునుంగాక బ్రహ్మతేజోవిరాజితు లగుమునిరాజులయెదుట సానిమెఱుఁగుల గంధర్వజాతి సిగ్గుమాలి నవ్వఁబోవుటా!

దూ — ఏల నామృగశాబకము బెదరవలయును.

గంధ — నాదినములకొలఁదిఁ జెట్లక్రీనీడలో నేదోమబ్బు భయంకరాకారముగఁ బరాకుననున్నపుడు కనఁబడియుండును.

దూ — అట్లయిన నేఁ జెప్పినట్లు చేసెదవా.

గంధ — కత్తిమీఁద నిలువు మనిన నిలిచెదను.

దూర్వాసుఁడు —

గీ. బుద్ధిపూర్వకముగ లేడిబుడుతకీవు, బెదరుపుట్టింప లేదటన్నది నిజంబ
యేని నాచేతినివ్వరు లింద పిలిచి, మేపు చూతము మఱి మిడిమేల మేల.

గంధ — (విని) హా! ఇదియేమి! సత్యముగా నే నేమియుఁ దెలియనివాఁడనే. అయిన నపరిచితమృగము నేను బిలిచిన వచ్చునా. ఈలేడి నన్నుఁ బరీక్షించుటకై వచ్చిన మాయామృగ మేమో — స్వామీ!

చ. కడుపునఁ గన్నబిడ్డ యొకకాలము తల్లియు మూఁడునాల్గునా
ళ్లెడపడి వచ్చి పిల్చిన మెయిం బుయిలోడును రాదు చేరఁగాఁ
జిడిముడిపాటునం బఱచి చేరఁగవచ్చునె క్రొత్తవాఁడ నేఁ
బిడికిట నివ్వరుల్గొనుచుఁ బిల్చిన యత్నముచేసి చూచెదన్.

దూ — భద్ర! కోపమునఁ జేతిలోని గింజ లెక్కడనో చల్లియుందును. పర్ణశాలలోఁ బోఁకదొన్నెలోని గింజలు కొన్ని తామరాకులోఁ బోసి తెమ్ము.

శిష్యు — చిత్తము. (అని పోయి తెచ్చి గంధర్వునకిచ్చును.)

గంధ — (ధాన్యముం జూపి) ఓసారంగశాబమా.

గీ. ననుఁ బరీక్షింప నెంచిన త్రినయనుఁడవొ, తత్పరీక్షార్థసహకారి త్వన్మునీంద్రు
కోపరూపంబవో యెలగోలుజల్లు, గురియుమ కటాక్షశిశిరామృతరస మిప్డు.
ఓ జింకబిడ్డ!

ఉ. నా మొగ మెన్నఁడేఁ గనిన జ్ఞాపకమున్నదె నిన్ను నెప్పుడే
నేనునినాఁ డనో తెలుపు మేటికి నాకిటువంటిశిక్ష యీ

భూమిని మేక లేడి యొక పోలికి మెత్తని జంతువుల్గదా
యీమెయిఁ గ్రూరభావ మది హేతువు లేకయ సంభవించునో.

ఓతరుణహరిణమా! రా. అకృత్రిమహృదయముతో నాయందుఁ గరుణమాపుము. ఋష్యాశ్రమములో నెట్టియక్రమమునకు [illegible]డము లేదు. అకల్మషభావముతోఁ బిల్చెదను. నాయొద్దికి నిష్కల్మషభావముతో రమ్ము. దా. దా. ట్రిట్. ట్రిట్. ప్చ. ప్చ. బాబా. నే నేనాఁడును లేడిని బెంచుట యెఱుఁగను. పిల్చుధ్వనులును నాకు రావు. కోడి నొకరీతిని, పావురము నొకపక్కిని బిల్లి నింకొకమాదిరిఁ గుక్క నొక్కలాగున దానిపిల్ల నింకొక్కలాగునఁ బిల్తురు. ఎన్నో భేదములు. పిల్చుధ్వను లైనను నాకు రావు. విమానములో నున్న నాయిల్లాలు కొంత మేలు.

శిష్యు — పోయి పిల్చి తెత్తునా.

గంధ — నాయత్నము విఫలమైనపుడు గదా. దాదా ట్రిట్. ట్రిట్. ట్రిటుటు.

లేడి — (మెల్లఁగఁ దెరలోనుండి వచ్చి యిటునటుఁ జూచును.)

గంధ — నాయిష్టదైవమ! నాకుఁ బ్రత్యక్షమైతివి. రారమ్ము. ట్రిట్. ట్రిట్.

లేడి — (సమీపించి - ముందంజలెత్తి గంధర్వుని మూఁపుపైఁ బెట్టి ముఖము మూర్కొని చేతిలోని ధాన్యముం దినును)

గంధ — (సగద్గదము) మునీంద్ర! నేనెవ్వఁడనో పరవశుఁడ నైతిని. (ఆశ్చర్యపడును.)

దూ — (తనలో) తెలిసినది. మేలు.

(ఆకాశమున — ధ్వని.)

సత్యము సత్యము. ఈగంధర్వుఁడు నిరాగసుఁడు. నిష్కపటి.

దూ — ఓనాదర. నీమూలమున వచ్చినకలహమే యిది.

నార — (ప్రవేశించి) దుర్వాస! నీకోపము దీఱినది కావునఁ జెప్పెదను, నే నీశ్వరుని దర్శించి వచ్చుచు నీకీవృత్తాంతము దెల్పరాఁగా నాగవల్లితీఁగకు నావీణతంతి తగిలి మ్రోఁగినది. దీనికై లేడి బెదరియుండును.

దూ — మఱి యీతని కుపకృతి యేమి.

నార — ఇట్లు (అని చెవిలోఁ జెప్పును)

గంధ — క. ప్రారంభమునం దీతఁడె, కారణముం దెల్పెఁ బిదపఁ గేడసారి మునిన్
సారంగము మెప్పించినఁ, దీరుపుచెప్పంగ వచ్చె, దివ్యముని బళే.

దూర్వా—నీవు వచ్చునప్పటికే మిన్నుఁజూచి బెదరిన దని మాశిష్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

గంధ—(తనలో) అమ్మయ్య! ఆశాపము నారదునకుఁ దగులదు. పోనీ.

దూ—ఓగంధర్వరాజ!

గంధ—(తన) ఈపిలుపుతో నేను గృతార్థుఁడను. (ప్రకా) ఏమియానతి!

దూ—కారణ మీనారదుఁడు చెప్పెను.

గంధ—అంతయు మీయనుభావము.

దూ—నిన్ను భూలోకమునఁ బుట్టి కృశింప నుడివితిని.

గంధ—నిగ్రహానుగ్రహసమర్థు లెట్లాడిన నేమి.

దూ—దానినే కొంతమార్చు చున్నాఁడను.

నార—ఈసభలో నేను సభ్యుఁడ నగుదునో కానో. నేనేమైన సభకీయవలసి యున్నదేమో. కాని మొదటితీర్మానములోని కృశించు ననుపదము తీసివేయ వలయును.

దూ—నీవు గౌరవసభ్యుఁడవు కావున నుపపాదింపవచ్చును.

నార—అట్లేని "యిల" యనునది యపర్యాప్తిం బొందినది. స్థలనిర్దేశము ముఖ్యము.

దూ—ఈక్రిందితీర్మానమును సర్వజనాంగీకృతముగ నిర్ణయించి దీనిప్రతి నొకదానిని గంచిలో మావిడిచెట్టునకు వ్రేలాడఁగట్టవలయును. ఆలకింపుఁడు.

మ. సిరితొండం డనుజంగమార్చకగణశ్రేష్ఠుండవై కంచిలో
నిరతంబుఁ శివభక్తులం దనుపుచుఁ శ్రీకంఠదీక్షఁ మహా
ధ్వరసాదృశ్యశివవ్రతంబున జగత్ప్రస్తావముం గాంచి కాం
తు రహిం గేవలరౌప్యశైలనివసద్రుద్రప్రలీనం బొగిఁ.

గంధ—ఇదినాకు శాపమా! వరము.

నార—ఈవరము నీవెట్లు కాపాడుకొందువో.

గంధ—మహాత్మా! దీనఁ గష్టమేమి గలదు. అరంటిపండువలె నున్నది.

నార—అట్లు గాదు. నిన్నుఁ బరీక్షింపఁ గోరి యనేకులు కొంటెభక్తులు శైవులు వత్తురు.

గంధ—ఏమిభయము! శైవం బగువని యెంతకఠిన మైనదైనను నాకు సంతసమే! నాతండ్రి యేకామ్రనాథుఁడు గలఁడు.

నార—ఏమో! జాగ్రత్త.

ఉ. ఆ లుడికించి పెట్టుమని అంపముతోఁ దలఁగోసికొమ్మటం
చాలిని దెమ్మటంచు నిజహస్తమునం జెలికాడి పానకం
బోలిని ద్రావని మ్మనియు నొక్కకుమారుని జంపి కూరగాఁ
బేలిచి యేకనం గుడువ విస్తరిలో నిడుమంద్రు చేసెదే?

గంధ—ఓహో! నన్నంతగఁ బ్రార్థించు నర్థివరులు వత్తురేని చరితార్థుండనుగదా!

మా—ఈసత్యవంతుఁడు, నారదా, రెండవహరిశ్చంద్రుని దలపించును.

గంధ—(తన) భవత్కరుణావిశేషమున నీదాసుఁ డెంతకైనఁ జాలఁగలఁడు.

నార—నీవును నీధర్మపత్నియు నీవిమానమునఁ గంచికిఁ బొండు.

గంధ—చిత్తము! (అని నడచి చూచి) ఆహా! అద్భుతము! దారుణశాపాక్షరములు వినినంతనే నామగువ మూర్ఛ పడినది. ఇఁక వీరియానతి నెట్లు నడపెదనో! ప్రాణేశ్వరి! లెమ్ము. మానీంద్రునిప్రసాదమును బడసి వచ్చితిని. ఓ మునిరాజులార! ఈవిషమసంధి యెట్లు వచ్చినది.

నార—ఈశ్వరకల్పుఁడైన దుర్వాసోముని యాజ్ఞకు వైషమ్యముండదే.

దూ—ఏమిజరగినదో చూచివత్తము రండు.

(అని నారదుఁడు, శిష్యుఁడు రోఁ బరిక్రమించును)

గంధ—ప్రాణేశ్వరి! నన్ను విడిచి యొంటిగా నరుగకుము హా! (అని విమానము పైఁ బడియుండును.)

దూర్వా—(చూచి) ఇది మూర్ఛ.

నార—ఈవిమానము నడపువా రెవ్వరు.

దూ—(ఆలోచించి) మంచిది. వీరి నిట్లే యుండనిండు. వీరిమానసములు కంచిలో నరాంశములం బొంది వృద్ధినంది కైలాసమున కేగఁబోవునపుడు వీ రీపుష్పకముమీఁదనే మరలఁ దేరుకొందురు.

నార—బాగుబాగు. గంధర్వులు నరు లగుటకు మంచినులభోపాయము దొరకినది. మానివర నాకు సెల విమ్ము. మరల వీరితోనె వచ్చి పర్యవసానముం దెల్పెదను.

శిష్య—(తన) అంతవఱకు నాకీశివజాగరము తప్పదు.

దూ—తథాస్తు. కానిమ్ము.

ఇది క్రోధశాంతి యనుప్రథమరంగము.

౨. ప్రభుసందర్శనము.

(ఇద్దఱు రోగులు దంపతులు ప్రవేశింతురు.)

భర్త—వనితామణి! నాకు ముప్పది, నీకిరువదియైదు. ఈయీడుననే మనయిరువురకు నేకకాలమరణము దైవము సంఘటించెనా.

భార్య—దైవవశమున కసాధ్య మున్నదా. వయసువారేమి వృద్ధులేమి.

భర్త—నీ కేమైనఁ గోర్కు లున్నవా?

భార్య—నాథా! నిన్ను వెంబడించుట యొక్కటే కోర్కి.

భర్త—నీవు కఠినహృదయురాలవు.

భార్య—నన్ను విడిచి పోఁజూచుటలో మీహృదయము చాల మెత్తనిదా!

భర్త—అయిదేండ్లబుడుతఁడు, మూఁడేండ్లకుఱ్ఱది, వీరిగతి యాలోచించితివా.

భార్య—నారు పోసినవాఁడు నీరు పోయఁడా!

భర్త—పెద్దవారగువఱకు వారిని మనధనము నెవ్వరు రక్షించెదరు.

భార్య—దిక్కు లేనివారిని దేవుఁడే రక్షించును.

భర్త—వేదాంతము చాలును, దిక్కు లేకేమి, నీయన్నలు లేరా నాయన్న లేఁడా.

భార్య—మాయన్నలు చేరిరా "సర్వంనాశాయ మాతులః". మీయన్నలు మీవారు, మీయిష్టము. లేనివారు బాగుపడుకాలము.

భర్త—జ్ఞాతిగుఱ్ఱు, అరఁటికఱ్ఱు.

భార్య—మీయన్నపై మీకు విశ్వాస ముండవలయును.

భర్త—బిడ్డల కేదో గంజిపోసి పెంచును; ధనము చెడ్డది. ఇంతదనుక నన్ను ధనప్రసంగమునకు దింపక కాలము గడపుచున్నాఁడు - ఆతనిబిడ్డ లెట్టివా రగుదురో.

భార్య—బావగారినే నమ్మవలయును. ఏమైనను బరులపై నాకు విశ్వాసములేదు.

భర్త—అంత్యయే - నాయనా! రంగా! పెద్దయ్యను బిలిచికొని రమ్ము.

(అన్న రంగని నెత్తుకొని ప్రవేశించును.)

సేవకుఁడు—(పీఠము వెట్టును.)

అన్న—తమ్ముఁడా! ఏలరా! నన్నుఁ బిలిచితివి, నేఁ డెట్లున్నది.

తమ్ము—అన్నయ్యా! మాయిద్దఱిస్థితియు నొక్క రీతిగా నున్నది.

అన్న—మీకు బెంగ యెక్కుడు. రోగులు లేరా, వైద్యులు లేరా, మీవంటి వారిం జూడము.

తమ్ము—రోగమునకైన బెంగలేదు.

అన్న—మఱి యేమిటికి బెంగ. మనోవ్యాధికి మందులేదు.

తమ్ము—తండ్రీ! రంగా! (కన్నీరు పెట్టుకొనుచు) చెల్లెలు వీథిలో నాడుచున్నది. దాయియొద్దికి నీవును బోయి యాడుకొమ్ము.

అన్న—(రంగనినాడించి దింపుచున్నాఁడు)

రంగ—(పోవుచున్నాఁడు)

అన్న—అబ్బ! యింతబేలలను జూడలేదు.

గీ. పుట్టుకకు మున్నె తండ్రులు గిట్టినారు, పురుటిలోఁ దల్లు లెందఱో మరణమంది రేమి? వారలు బ్రతుకరో యింద్రభోగ, మనుభవింపరో బిడ్డల కడలనేల.

తమ్ము—అన్నయ్యా! ఈకుఱ్ఱవాం డ్రీమార్గమున బ్రదుకుదు రని చెప్పుము?

అన్న—ఆయుర్దాయ మున్నవారికి గడ్డిపఱక యడ్డుపడి పెంచును. మే ముందుముగదా!

తమ్ము—అదియే నాధైర్యము.

అన్న—నీ కాధైర్యము లేదు. ఉన్నచో నిట్లు కృశింపవు.

తమ్ము—ధైర్యము లేకయేమి లే.

అన్న—అడవి రక్ష లేనియబలుండు వర్ధిల్లు.

తమ్ము—అట్టి యవశకునముమాట వినలేను.

అన్న—నన్నేల పిలిచితివి. నే నేమిచేయవలయును.

తమ్ము—నాబిడ్డలను బెంపవలయును.

అన్న—ఇది నీవు చెప్పవలయునా. నేను ముందైన నాబిడ్డలను నీవు పాఱవైచెదవా?

తమ్ము—అట్టిమాటలే నేను వినలేను.

అన్న—సర్వవిధముల మీయిరువురకంటె నధికప్రేమమునఁ జూచెద.

తమ్ము—మీమఱఁదలిస్థితి వినుము.

గీ నేను నవ్వినవవ్వుఁ గుందినను గుందుఁ, దిన్నఁదినుఁ బండఁబండుఁ జూనున్నఁజావ నున్నయది బ్రహ్మహత్య నా కెన్నవచ్చుఁ, గవలపిల్లలతలనొప్పిక్కరణి నుండె.

అన్న—మీయన్యోన్యానురాగ మట్టిది.

తమ్ము—కన్నబిడ్డలపైఁ గరుణ యుంచవలదా.

అన్న—అనువ్రత లైనసతులలక్షణము.

తమ్ము—బ్రదుకనిమ్ము - చావనిమ్ము - నామాటవినుము

గీ. వేయిగద్యాణములు నఱువేయిటంకములును నొకలక్షదీనారములును గలవు
బిడ్డలిద్దఱు గృహమును బెద్దచేలుఁ, గలవు నీవిది యెఱుఁగుదుగాదె మున్ను.

అన్న—ఎఱుఁగుదును. వీని నన్నిటిని బీఱువోకుండ రక్షించెదను.

తమ్ము—చ. కొమరితఁ బెంచి పెండ్లి యనుఁగుంబతితో నొనరించి వేయిరూ
ప్యములను, నల్లువానికి సభాముఖమందున రెండువేలు ని
చ్చి, మిగులవేడ్కగా నొకరిశేఖర మందు లగింప కంపునాఁ
డు మగువ కిమ్ము గద్దె లొకఁడున్నఱువేయిని సారెచీరకున్.

అన్న—ఇవి యన్నియు మీచేతులతో మీరు చేసికొనవలసినవి. మీకన్నులతో మీరు చూచుకొనవలసినవి.

తమ్ము—మా కాయైశ్వర్యము పట్టలేదు.

ఉ. లేమిని లేదు లే దని చలించెడుబీదలు కన్నబిడ్డలం
గోమున గంజిపానకము గొంగళి పట్టుగఁ బెంచి ముద్దుగా
రాములు చూపి యోగ్యమును బ్రాయము నారసి యుత్సవంబులం
దా మొనరించి సంతతముదంబున నుంద్రది మాకు లేదగున్.

అన్న—మీ రేదో కొంత యానందించితిరి కుఱ్ఱవాండ్రే యేమియు నెఱుఁగరు.

తమ్ము—దానికే నేను విచారించుచున్నాఁడను.

అన్న—మీ రేదో తప్పుటర్థములోఁ దీసికొనవలదు. మే మెంతమంది యున్నను మీరు కాముగదా.

తమ్ము—దేవుఁడు గాని మీరు గాని యట్లు కావలయును.

అన్న—దేవుఁడు పైవిచారణ చేయుచుండ నేను రక్షించెదను.

తమ్ము—గీ. లక్షదీనారములకు నెలకు నెలకును, వచ్చువడ్డిని నాల్గవవంతు నీవు
గొనుచుబిడ్డలఁ బ్రేమతోఁ గనుచుఁ బెనిచి,మనుచునదినీకుఁ జెప్పఁగఁ బనియు లేదు.

కాని—క. దైవము నీవును బాపలు, జీవించు నుపాయ మరసి చిరకాలము సం
భావనఁ బెంచుఁడు విధి గతి,జీవులయినఁ దద్ధనంబు చెందును నిన్నున్.

అన్న—ఏల యట్టనెదవు. వారిబరు వెవ్వరు మోసికొందురు. ఇపు డా మోటి మాట యేటికి.

తమ్ము— ఓడో గట్టియో కీడెంచి మేలెంచుట.

అన్న—మీరు బెంగఁగొని రోగముఁ బెంపక నిశ్చింతగా నుండుఁడు.

తమ్ము—రోగము నేను రమ్మనిన వచ్చినదా?

అన్న—బెంగరోగములు కొన్ని తెచ్చిపెట్టుకొనునవి కలవు.

తమ్ము—నేను రోగము వచ్చు నని యెన్నఁడును దలఁపలేదు.

అన్న—ఈవైద్యుఁడు పదిదినములనుండి చూచుచున్నను—

తమ్ము—నాగ్రహచారమున కెవ్వరు కర్తలు—వీనిచేత నెందఱో బ్రదికిరి. వీనిని మార్పకుఁడు. నాకుఁ గొంచె మాయాసముగ నున్నది. కొంచెము తాళి రండు. ఈకాగితము సావకాశముగఁ జదివికొనుఁడు. (ఇచ్చును.)

అన్న—మంచిది(అని కాగితముం బుచ్చుకొని లేచును.)

తమ్ము—(భార్యతో)నామాటలు వినుచున్నదానవా?

భార్య—వినుచున్నదానను. బావగారితో రెండుమాటలు—

తమ్ము—అన్నయ్యా! మీతో నేమో చెప్పునఁట.

అన్న—ఎంత వెఱ్ఱి! ఆహా చెప్పుమనుము.

భార్య—నాసాహసమునకు క్షమింపవలయును. బిడ్డలకై నేను జీవింపవలయును గాని ప్రాణములకై కాదు. మీరు మాబిడ్డలను బెంపుఁడు; ఏమైనం జేయుఁడు మీకర్పించితిని. పెంచితిరా దేవుఁడు మిమ్ముఁ బెంచును. నమస్కారము. నాకు సెలవిండు. (ప్రక్కకుఁ దిరుగును.)

భర్త—ఎక్కడికి? నేను గూడవత్తును. ఒంటిగాఁ బోకుము. రంగా! రంగా!

(సేవకుఁడు ప్రవేశించును.)

భర్త—రామా! బిడ్డలుభద్రము. అన్నా నమస్కారములు. (కన్నుమూఁత.)

సేవ—(చూచి) హా! యెంతపని జరగుచున్నది. ఒక్కయదు గీయమ్మముందు. ధన మేమి సుగుణము లేమి యాయువుచెంతకుఁ బోలేవు.

(అని పోవుచున్నాఁడు.)

అన్న—హా! తమ్ముఁడా! అన్నదమ్ములను ద్వంద్వము నేకశేషము చేసితివా. నీబిడ్డలను నీవలెఁ గాపాడఁగలనా.

గీ. అమ్మ యే దని నాయన యగపడఁ డని,యడుగు బిడ్డల కేమని నుడువువాఁడఁ
గడుపు తఱుఁగఁగ నేరీతిఁ గడపి పుచ్చి,మిమ్ము మఱపింపఁగలనో నాతమ్ముగుఱ్ఱ.

(పోనిమ్ము అదృష్టవంతులు)

ఉ. ప్రేమను బెండ్లియాడి రొకరి న్విడనాడ రొకళ్లు రేఁబవ
ల్లేమతి యేని బంధుల సుహృత్తుల సాధుల బీదలం గడున్.

గోమున నేకరీతిగనుఁ గొంచును గోరిన దెల్ల నిచ్చుచుం
దామును దించు వచ్చి రది దైవము మెచ్చెను జాలు వీరికిన్.

ఏడ్చి యేమి తెచ్చెదను: హా తమ్ముఁడా. అగస్త్యభ్రాత ననిపించుకొని నీయూఁతనే బ్రదికితిని. ఇంకను నీయాధారమే నాకు. నిస్సహాయుఁడ నైతిని! నీ వున్నప్పటి ధైర్యము నాకుండదు గద!

(పరిక్రమించి ప్రవేశించి)

పసిపాపల నాచేతఁ బెట్టి నాసోదరుఁడు సపత్నీకుఁడై కాలవశము నొందెను. (ఆలోచించి) శ్రీరంగనీతులు గావు. నిజముగా మనుజుఁడు—

మ. తనతో నేమియుఁ దేఁడు వచ్చునెడఁ జేతం గొంచుఁబోఁ డేగుచోఁ
దనయున్నంతకు నాది నాది యని యాస్తం జేర్ప నూహించు నే
నునుబొర్లాడితి నూనె రాచికొని యంటు న్సొంటు లే దాతఁడీ
ధన మెట్లార్జనచేసె నచ్చెరు వగున్ దైవంబు దా ముఖ్యమా.

ఎద్దులపైఁ బెత్తికించుకొని పోఁదగినంత ధనమున్న నాతమ్ముఁడు మున్నొద్దు దినియెను. ఆపూఁట కాపూఁటవారము నేనును నాబిడ్డలు నీడ్చుకొని వచ్చుచున్నాము.

గీ. తండ్రి యొసఁగెను నాకును దమ్మునకును,దన గడించినధనము నర్థ మొనరించి
కడలిపొంగుగఁ బెరిఁగెను గాలుఁజేయి, వచ్చి తమ్మునిసొమ్ము నాస్వమ్ము వోయె.

గుణములేక చెడెదరా కూడులేక చెడెదరా. అతఁడు నన్న న్యాయము చేయలేదు. నే నాతని జెఱుపఁ దలఁపలేదు.

ఉ. ఉండినవాఁడు మెక్కి—నను నూరక లేనియతండు పస్తుగాఁ
బండినఁ గాల మాఁగదు స్వభావమునం గమనించు విత్తవం
తుండయి తమ్ముఁ డుండె నో గతుండనొ నిర్ధనుఁడైన నేను దా
నుండును మాట యొక్కటి జనోత్కరదూషణభూషణార్హమై.

ఇపు డొకకష్టమువచ్చినది. నరములేనినాలుక నలుగురు నాలుగు తెన్నులవారు.

గీ. కూఁతు పెండ్లికి నల్లునకును గొమార్త, చేతికిని సారెచీర కిచ్చెను విభాగ
మొనరఁగొడుకున కిల్లయునొసఁగెఁ బెంచు,దానికిని జెప్పె నాకు సార్థక్య మింత.

దీన నేను లోభగుణము చూపుట కవసరము లేదు. ఏమో డబ్బు పాపిష్ఠిది. లోల్లింటి చరిత్రము వినమా.

గీ. భోజునిగుఱించి ముంజుని బుద్ధివినమె,ధనము గుణమును మరలించు ధర్మమార్గ
మన్న నేమనియడిగించు నహాహధనమ,జగమునం దెన్నివిధములసంచరింతు.

నే నీధనముం గాపాడుట యొకయెత్తు. బిడ్డలం బెంచుట యొకయెత్తు. లోకాపవాదము రాకుండ మంచిగందమునం దొకకాలు నగ్నిహోత్రమునం దొకకాలును బెట్టి చరించుట యొకయెత్తును గా నుండును. నామఱఁదలు పలికిన సాహసవాక్యములు! ఓ వనితామణి!

ఉ. ఎన్నఁడు నీవు నాయెదుట నించుక వల్కవు బావగారికి
న్నన్నన చూపుదాన వతిమాత్రముగా నిది యేమి యంత్యమం
దిన్నఱి మర్మభేదు లగు నే బలి నీవచనంబు లీశ్వరుం
డెన్నఁడె నీనిసుంగులకు నే నొకపాపము చేయఁ బూనినన్.

బాగుచేసినను బాడుచేసినను నేన కదా యింక—లోకమునకు భయంపడని క్రూరుఁ డుండునా! అడుగడునకు ధర్మసందేహములతో మరణించిన యోదంపతులార! ఇపుడు చూడుఁడు మీసంతానమును,

చ. చదువను వ్రాయనుం గఱచి సద్గుణముల్ సదసద్వివేకముం
జదురుఁదనంబు గౌరవము శాంతము గాంచను లేనివారికిం
గుదురదు కల్గియుం జదువుకోఁ దగదో యిది పల్లెటూరు చి
క్కుదు తగుపాఠశాల యు నొకండును జక్కని యొజ్జయిచ్చటన్.

(దీని కుపాయ మాలోచింపవలయును.)

(పరిక్రమించి యిరువురు బిడ్డలతో వచ్చి)

ఈపదనున మిన్నకున్నఁ జిన్నవాండ్రు చెడుదురు. వీరిని రాజమహేంద్రమునఁ బెట్టి చదివింపఁ దలఁచితిని. అక్కడఁ బలువురు బంధుగులు విద్యావంతులు పండితులు పాఠశాలలు పల్లెకూటములు గలవు. ఇదియంతయు నాభార్యకు నచ్చదు.

క. పాపము! వీరల విడువఁగ, నోపక వచియించె నెన్నియో ప్రతిబద్ధ
వ్యాపృతము లైనవాక్కులు, కోపించెన్ బుజ్జగించెఁ గొంపోకుండన్.

ముద్దుచే విడువనోప మేని మనముద్దుబిడ్డలవలెనే వీరును జెడెదరు. ఉపపత్తియున్నపుడు నూరకుండ నేల యని నచ్చఁ జెప్పితిని. ఈపాపలకేమి తెలియును. తల్లివల దనిన వల దనిరి. నేను జదివింతు ననినఁ జదువ వత్తు మనిరి. (బిడ్డలంగాంచి) నాయనా! రంగా! రాముఁ డేఁడి?

రాము—(వచ్చి) ఇదిగో సిద్ధము.

రంగ—పెద్దనాయన! నన్ను రాముఁ డెత్తుకొనును.

తండ్రి—చెల్లెలిని నే నెత్తుకొందును. రంగనాయకి రావమ్మ!

బాలిక—(చంక నెక్కును.)

రాము—(రంగని నెత్తుకొని నడచును.)

రంగనా—పెద్దనాయన! ఇన్నిచె ట్లెందుకు?

తండ్రి—(నడచుచు) అమ్మా! ఇదియే యడవి. ఎక్కువచె ట్లున్నదే యడవి

రంగ—అనఁగా ననఁగా నొకయడవి—అని చెప్పినావే కథ.

తండ్రి—ఆఁ. అదియే యిది.

రంగనా—ఇం దెవ్వరున్నారు. చదువులబడి—

తండ్రి—ఇందు మనుష్యు లుండరు. పెద్దపులులు—

రాము—ఈయడవి నడ్డుపడి మనము మామయ్యగార యూరికి వెళ్లెదము

రంగ—పెద్దయ్య! పెద్దయ్య! పెద్దపులి యేమిచేయును?

తండ్రి—ఆవులను మేఁకలను బట్టిచంపును.

రంగనా—అన్నయ్యా! చూచినావా.

రంగ—చెల్లీ! పెద్దపులిని జూచినావా.

రంగనా—బొమ్మచూచితిని. గొల్లపిల్లవాని నెత్తుకొనిపోవుచున్నది.

రంగ—పెద్దనాయన! పులి యావునుమేఁకను జంపక గొల్లపిల్లవానిని జంపెనే.

తండ్రి—ఏదో కథలో నట్లు చెప్పినారు.

రంగ—మనము భయపడకుండఁ జూడవచ్చునా?

రంగనా—పెద్దయ్య! నాకుఁ బెద్దపులిని జూపింపవా.

తండ్రి—పోనుపోను గనఁబడును జూపెదను.

రంగ—ఇంక నెంతదూర మున్నదిబడి.

తండ్రి—ఇదిగో వచ్చినాము. ఎండతీక్ష్ణముగా నున్నది. రామా! ఇక్కడఁ జెట్టుక్రిందఁ గొంతసేపు కూర్చుందము.

రాము—అట్లే కానిండు.

(అందఱును గూర్చుందురు.)

తండ్రి—రామా! నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. నిన్న మొన్న రాత్రులు పెద్ద యోజనలతో నిద్ర పట్టలేదు. బిడ్డలను జూచుకొమ్ము.

రాము—పండుకొనుఁడు. వీరినిగూడ నిద్రపుచ్చెదను.

తండ్రి—(ప్రక్కవైచికొని నిద్రించును.)

రాము—అమ్మా! నీవు పెద్దయ్యగారియొద్దఁ బండుకొనుము. ఎండ వేఁడికి నీమొగము నిద్రకు వచ్చినది. (పండుకొనఁబెట్టి జోకొట్టును.)

రంగ—నేను నీబట్టపఱచుకొని పండుకొందును.

రాము—అట్లే పఱచుకొమ్ము. (అనిపఱచి పరుండఁబెట్టెను.) (తనలో) ఈ ఘోరవనముదారి నేలరావలయును. బండ్లులేవా యేల నడపించుకొని పోవలయును. గుఱ్ఱుఁడు మంచినీళ్లు తెచ్చినాఁడా! చెంబు దెత్తునా యనిన దారిపొడుగున గుంటలే యనియెను. రెండురొట్టెలు చేతఁబట్టుకొందునా యనిన నెక్కడఁజూచినఁ బ్రతివృక్షమునఁ బండ్లే యనియెను. ఏమి తలంచి నాఁడో యెఱుఁగరాదు.

తండ్రి—(గుఱక పెట్టి పలవరింతలుగా) నాతమ్ముఁడు వ్రాసినకాగితములో నొక్కముక్కయున్నది. పెద్దవారు కాకుండ నాబిడ్డలు మరణించిన యెడల సర్వధనము నీకే చెందునని.

రాము—(విని) ఔర! వీనితలంపు.

తండ్రి—ఈతొడుసు విడుచుట యెట్లు.

రాము—(విని) తొడుసేమి, విడుచుట యేమి, నేనే యీతనికిఁ దొడుసునుగాఁ దోఁచి యుండవచ్చును. ఆహా; దురుద్దేశము లెట్లు బైలు వెడలుచున్నవి!

తండ్రి—వీనిని గాని వీరిని గాని చీఁకటిగుహలోఁ బడవైచి—

రాము—(విని) చంపివేయరాదా.

తండ్రి—రాముని దీసికొనివచ్చుట పొరపాటు.

రాము—నే నిపుడే తప్పుకొందును.

తండ్రి—అన్నిశ్రీరంగనీతులు చెప్పిన నే నేమి తలంచుచున్నాఁడను. ధనాశ పెట్టిన రాముఁడు చెప్పినట్లు వినఁడా.

రాము—నేనా! కుడిచినయింటికిఁ గ్రుంగు దెచ్చెదనా.

తండ్రి—(గుఱ్ఱుపెట్టుచున్నాఁడు.)

రాము—నే నిపుడు తప్పుకొనవలసినదే—మఱియీపిల్లలగతి. ఈదుర్మార్గుఁడు లేవకమున్నె వీరి నెక్కడికైనఁ గొంపోయిన—

రంగనా—నాకు బొబ్బ కావలయును (నిద్ర లోఁ బలవరించును.)

రాము—ఇది గట్టిచిక్కే! వీటికై యెక్కడికిఁ బోదును.

రంగ—(నిద్రలో) అదిగోఁ పెద్దపులి.

రాము—ఏమియు లేదు పండుకొనుండు.

తండ్రి—(నిద్రలో) నేను లేచి రాముని బండుకొమ్మని వానితలపై బండ యెత్తి వైచెదను.

రాము—దుష్టుఁడా నాకు నిద్రపట్టునా. పదునాల్గేండ్లయినను లక్ష్మణస్వామివలె.

(అడవిలో నొకయల్లరి)

రాము—(విని ఓహో! ఇది యొకవిపత్తు—ఏమి చేయుదును. ఏమైనను మంచిదే-(అని మెల్లఁగ) నాయన రంగ! లెమ్ము: నీకొకమాట చెప్పెదను.

రంగ—(లేచుచున్నాఁడు)

రాము—(రంగనాయకిని లేపును)

రంగనా—(లేచి) యేమి చిత్రము చూపించెదవు.

రాము—మన మీచెట్టుమీఁద నెక్కి చిత్రము చూతము. క్రిందఁ జీమలున్నవి. పెద్దపులులు వచ్చును.

(అని యిరువురను జెట్టెక్కించును.)

తండ్రి—(గుఱ్ఱు పెట్టుచున్నాఁడు)

రాము—ఈతని గూడ లేపుదునా? వలదు. ఇట్లే యుండనిమ్ము. అడవిలోఁ గలకల మొక్కఁడు గా నున్నది. నేనును జెట్టెక్కి. బిడ్డలను గట్టిగాఁ బట్టుకొందును. (అనియట్లుచేయును) (ఒక్క తుపాకిధ్వని వినఁబడును)

రంగనా—రామా! ఇదియేనా చిత్రము.

రంగ—రామా! నాకు భయముగా నున్నది.

రంగనా—పెద్దపులి వచ్చును. భయపడకురా అన్నయ్య.

రంగ—నాకుభయము. పెద్దనాయన లేవలేదు.

రంగనా—పెద్దమనుష్యులను గఱవదు.

రంగ—ఏమిటి పులి యేది?

(అంతిలో గాండ్రుమనుచు నొక్కపులి వచ్చి నిద్రించువానిగొంతు క్రోల్గఱచితానును వానియొద్దఁ బడును.)

రంగనా—రామా! ఇదియేనా చిత్రము.

రంగ—ఇదియా చాలమొకము. నాకుభయము.

రంగనా—పెద్దయ్య చెప్పినాఁడు—మనుష్యులను గఱవదు. భయపడవలదు.

రాము—బాబు! భయము లేదు. పులి చచ్చినది. (తనలో) వీనిపాలిటికి—వీని యూహలకు వెంటనే ఫలముగదా.

(మనుష్యులధ్వని వినవచ్చును.)

రాము—ఏటువడి పాఱివచ్చిన యీపులిజాడలు దీయుచున్న యెవ్వరో వేఁటకాండ్రు వచ్చుచున్నారు గాఁబోలును. (అని చెట్టుదిగును)

(ఒకరాజును గొందఱును బ్రవేశింతురు.)

రాము—(ఎదు రేగి మ్రొక్కును.)

రాజు—(చూచి) కిరాతార్జునీయము జరుగునా యేమి. నేను గొట్టినపులిని నీవెట్లు పట్టుకొంటివి.

రాము—మహారాజు! నేనుగాదు. మీదెబ్బకే వచ్చి యిక్కడఁబడి చచ్చెను.

రాజు—నీవృత్తాంత మేమి. ఈచచ్చినవాఁడు నీ కేమికావలయును.

రాము—మహారాజా!

ఉ. మీపరిపాలనంబున నమిత్రవిభూతి బృహత్పురంబు దా
దాపున నొక్కపల్లె విదితంబగుఁ గృష్ణసరస్సునాఁగ నీ
పాపలు దానిలోన ధన పాలుని సంతతి వీరిరక్షకై
యోపిచరింతు నేను బృథులోగ్రవనంబున నప్రమాదినై.

రాజు—ఈయుగ్రవనములోనికి రానేల?

రాము—మహారాజ!

మ. ధనపాలుండు సతీసమేతముగ మ ర్త్యం బుజ్జగించెం దదా
జ్ఞను సంరక్షకుఁ డయ్యె నన్న యితఁ డా సంసారికిం జెప్పి పె
ట్టెను గృత్యంబులు వ్రాతమూలమున ముట్టెం గొంతద్రవ్యంబు నే
మనువాఁడర్క గతిబుద్ధి తెచ్చె మము న న్యాయంబుగా భూమిపా.

రాజు—నా కర్థమగునట్లు చెప్పుము.

రాము—ఇది విషమసంధి ప్రకాశముచేయరాదు(అనిమెల్లఁగ) ఇదికారణము.

రాజు—(విని)దైవ మొక్కడలేదు! మంచిది! నీవు వీరిని మాతోఁ గొనిరమ్ము. నేను దద్గ్రామాధికారికి నిజవృత్తాంతము వ్రాయించి నీతోఁ బంపించెదను. ఈపాపలను గాపాడుటకై తగినపాలకసంఘమును నిర్ణయించెదను.

రాము—మహారాజ! నాకంతే కావలసినది.

(బిడ్డలను జెట్టునుండి దింపి)ఈసార్వభౌమునకు మ్రొక్కుఁడు (అని మ్రొక్కించును.)

రాజు—(దగ్గఱదీసి చేతఁదట్టును.)

రాము—రండు మనము పోదము.

రంగనా—పెద్దయ్యను లేపుము.

రాము—నిద్ర మేల్కొని తానే వచ్చును. నుః మీ ప్రభువుగారితోఁ బోవుదము.

రంగ—మమ్మిద్దఱను నీ వొక్కడవే యెత్తుకొందువా.

రాము—ప్రభువుగారిగుఱ్ఱపుబండి యున్నది.

రంగ—చెల్లీ! రా. గుఱ్ఱపుబండి యెక్కుదము.

రాము—అజ్ఞానమా! నీవంటిది లేదు. ఈబిడ్డ లేమి చెప్పిన నది నిజ మని నమ్ము నట్లు చేయుచున్నావు. ఓభగవంతుఁడా! గంపెఁడుకన్ను వెట్టుకొని చూడ కుండ నీ వూరకుంటివేని ప్రపంచము గతి యే మగును.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రభుసందర్శన మనుద్వితీయరంగము.

---

౩. దేవసహాయము.

(రాజును మంత్రియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

మంత్రి—మహారాజ! నన్ను క్షమింప వేఁడెదను. ఈమూఁడవసారి కూడఁ జూచి తర్వాత మీచిత్తము—నేను మాటలాడను.

రాజు—నీకేమి వెఱ్ఱి యెత్తినదో,

చ. తెలివి యొకింత గల్గ నొక తేపకుఁగా దొకతేప కైన నా
పలుకుఁ దలంపఁడే పడెడు పాటు సమస్తము వానిఁగూర్చి కా
దె లవము నన్ను నెన్నఁ డతి ధీయుతుఁ డందువు యోగమందు వేఁ
డెలియను వాని సద్గుణతతి స్మృతి పోయినసొమ్ము వచ్చునే.

మంత్రి—మహారాజ! అట్లు కాదు. బుద్ధిశాలి, దయార్ద్రహృదయుఁ డగుట

ఉ. దీనుల యార్తి కోర్వఁ డొక దేశము కొల్లగఁ బోయి దుర్మతుల్
జ్ఞానవిహీనులన్ బుధుల సాధుల బీదలఁ బాపలన్ దయా
హీనత వృద్ధులన్ సతుల నందఱ నేఁ జెఱగొంచుఁ బోవ లో
లోన నెవం డుపేక్ష వదలుం గరుణింపక యట్టి పట్టునన్.

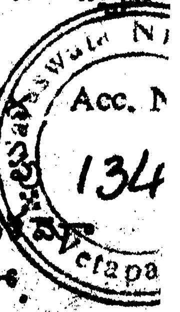
రాజు—నా కీపని సమ్మతము గా లేదు. నాతలంపున కిది దుశ్శకునము.

మంత్రి—మహారాజ! నామూర్ఖతకు మన్నింపవలయును. ఆసమయములో నేలి నవా రైనను నట్లు చేయువారే.

రాజు—స్వతంత్రుఁడనై నేను జేయుటలో—ఒకపనికిఁ బోయి యొకపని బాలుఁడు చేయుటలో—నీకేమి భేదము తెలియుట లేదా.

మంత్రి—అది లోపము కాదు గాని తనతో వచ్చెద నన్నకన్యను గొని తెచ్చుట లోకాపవాదమునకు హేతువు.

రాజు—ఉ. యువరాజై భువనావనక్రియల నార్యు మెచ్చ వర్తింపఁ[illegible]
క్కువయే భార్యలు సత్కులీనలు బహుక్షోణీపతు ల్వి[illegible]
ట్టువుగోలెం దతివేచి యుండి రిది యెట్టు ల్వచ్చె నేవం[illegible]
యొవ రేవంకను దీనికై వలచిరో యె ట్లేమి కానున్నదో.

మంత్రి—మే మతిదూరమునం దున్న కళింగభూమిం జేరలేము నీవే శరణము— అని బతిమాలికొనిన నట్లయిన వారిని స్వదేశమున విడుచునుద్దేశముతోనే

సమ్మతించినాఁడు గాని భోగైకబుద్ధితోఁ దెచ్చినవాఁడు కాఁడు. కూడ నున్న దాది నడిగిన వాస్తవము తెలియఁగలదు.

రాజు—అట్లయిన నింక మూఁడవసారి జేహోతము వలదు. భద్రముగా వారి నిద్దఱ వారియింట విడిచి యపకీర్తిం బొందకుండ రమ్మని చెప్పుము.

శా. వాణిజ్యం బొనరింప విత్తమిడి సద్వ్యాపారివై దీవుల
న్నానాటెంబుల్ నగలుం బసుల్ వసనధాన్యంబు ల్విదేశంపువి
న్నాణంబు ల్మెఱయించు చిత్రములు సన్నాహించి తేఁ బంప ను
ప్పాణు ల్వెట్టి ముసిండికాయఁ గొనునిర్భాగ్యుండు వీఁ డౌనొకో!

మంత్రి—మహారాజ! పశ్చాత్కార్య మెన్నఁటికిని వృథకాదు.

రాజు —ప్రపంచజ్ఞానము గడించు నని ధనమిచ్చి దేశదేశములకుఁ బోయి రమ్మనిన నొకసారి పన్నులిచ్చుకొనలేక శిక్షలం బొందఁబోవు వారి నుద్ధరింపను రెండవసారి కొల్లలోఁ జెఱపోవువారి నుద్ధరింపను వమ్ముచేసిన సొమ్ము సత్కార్యముక్రిందనే లెక్కకువచ్చిన మంచిదే. ఇఁక నేను ధన మీయను.

మంత్రి—వలదు వలదు. రాకపోకలధనము కళింగాధీశునిచే నిప్పించుకొని వచ్చును. చిత్తగింపుఁడు.

రాజు—నీవు నాపుత్త్రునికి మంత్రిగా నుండఁదగినవాఁడవు. అది యేదో చూచువఱకు నాపుత్త్రునిమొగము నేను జూడను. (అని లేచి వెళ్లును)

మంత్రి—(వెడలి పోవును)

రాజకుమారుఁడు—(ప్రవేశించి) తండ్రిగారిక్రోధము నాకు మేలే యొనరింపఁగలదు. నాశ్రేయోభివృద్ధికే వారి యీపరాఙ్ముఖత. నే నెఱుఁగక కాదు. మననుకరఁగి రెండుసారు లొనర్చితిని.

చ. ప్రతికులవృత్తిలో మనకుఁ బ్రాకటమై కనుపట్టు వంచనం
బితరు లెఱింగియుం ద్రెఱుఁగ కేనియు మోసముఁ జెందుచుండు ర
త్నతిమములైన వానిఁ దొలిపారిగ మాదిరి చూపి యిచ్చుచో
మెతకవి చెడ్డవస్తువులు మిశ్రపదార్థము లమ్ముచుండరే.

అట్లుకాక మంచివస్తువులనే సంపాదించి మంచివెలకే విక్రయించి నిలువయున్న చెడ్డవస్తువులను జెడ్డ వని చెప్పి యల్పక్రయమునకే యమ్మరాదా. లోకము పలుదెఱఁగులు. కోమటి కిట్లు బుద్ధిచెప్పి రత్నవ్యాపారి గాజురాయి సౌభాగ్యరత్నమని యమ్మును. రత్నవర్తకుఁడు పట్టని జిల్లెడునారబట్ట లమ్మినఁ గొనును. ఇత్తడికి మెఱుఁగువెట్టి స్వర్ణకారుఁడు బంగా రని యిచ్చును. ఈతఁడు

పైపెచ్చుచేతకూలికూడఁ గొనును. ఏవర్తకములో మోసములేదు. ప్రపంచమే మోసము. అన్నియు నెఱింగిన నేను మోసపోదునా. దీనులం గని యోర్వలేక యి ట్లయితిని. ఇపుడు చూడుఁడు. ఈకళింగరాజునకు రత్నవ్యాపారి నని తెల్పి నేను వీనిని నాయింటికి రప్పించెదను. సంజీవక! సంజీవక!

సంజీ—(ప్రవేశించును)

రాజకు—ఈనగర మెట్లో చేరితిమి గదా! రాజు కొలువుదీర్చియున్నపుడు నీవేగి కృష్ణాతీరస్థుఁడు రత్నవర్తకుఁడు వచ్చియుండెను. ఏలినవా రొక్కసారి దర్శనం బీయవలయు నని కోరుము.

సంజీ—వర్తకునే యందు రమ్మనిన?

రాజకు—ఇతరవ్యాపారములవలె నింటింటికిఁ దిరుగుపనికాదు. రత్నములగౌరవముం గాపాడుటకై రాజుల కందు వచ్చుటయే కర్తవ్యమనుము.

సంజీ—అట్లే చెప్పెదను.

రాజకు—అనినమాటలే యన నక్కఱలేదు. సమయానుగుణముగఁ బ్రసంగింపుము.

సంజీ—ఇదె పోయి వచ్చెదను.

రాజకు—శుభమస్తు.

సంజీ—(పోవుచున్నాఁడు.)

కళింగాధీశునికొలువు.

సంజీ—(ప్రవేశించి) ఈయున్నతపీఠాధివాసియే రాజు కావచ్చును. గంభీరవిగ్రహము! (సమీపించి) మహారాజ! కృష్ణాతీరరత్నవర్తకుని యనుచరుని మ్రొక్కు స్వీకరింపుము.

రాజు—ఎన్నిదినములై యీపురమునకు వచ్చితిరి.

సంజీ—నాల్గుదినము లైనది.

రాజు—ఎక్కడను జనులు చెప్పుకొనుట లేదే.

సంజీ—కూరగాయ లైన జనులు చెప్పుకొందురు. రాజయోగ్యరత్నములు. అక్కఱగలవారికిఁ దెలియుటకై పేరుబల్ల గట్టియుంటిమి. ఇతరుల కేపమిని.

రాజు—(తనలో) ఆహా! ధనాగారములోని ధనము పోయి-దేశములోని జనులు పోయి-మనస్సులోని యుత్సాహముపోయి-యుభయకులదీపమైన పుత్త్రిక చెఱవోయి యున్నయిపుడు నాకా గత్నవ్యాపారిం జూచుట—రాజనని ప్రస్తు

తము తద్యోగ్యమైన బొంత గప్పుకొన్న నేను మర్యాదకైనఁ బోయి చూచి రాకున్న వర్తకులు నవ్వుదురు. (ప్రకాశ) ఎంత దూరమున్నది.

సంజీ—సింహద్వారమున కించుక దాపుననే. కాలినడన క్షేమంచేయవచ్చును.

రాజు—మంత్రీ! మన మిరువురమే పోయి వత్తము. (అందఱును లేచుచున్నారు)

రాజకు—(సందడివిని) రాజుగారు వచ్చుచున్నారు గాఁబోలు.

సంజీ—(ముందుగఁబోయి) ఇదె వచ్చుచున్నారు.

రాజు—(మంత్రితోఁ బ్రవేశించును.)

రాజకు—(ఇరువురకు నమస్కరించును.)

రాజు—వ్యాపారిరత్నమా! ఏయేదేశరత్నములు మీయొద్దఁ గలవు.

రాజకు—నాయలవాటుచొప్పున నీదేశమునకీదేశరత్నములనే దెచ్చితిని.

రాజు—గళింగదేశములో రత్నము లుద్భవించునా.

మంత్రి—రత్నశాస్త్రములో లేదు.

రాజకు—శాస్త్రము భూమి రత్నగర్భ యని చెప్పెను గాని కళింగభూమి రత్నగర్భ కాదని చెప్పలేదు. స్థలనిర్దేశము లేదు.

రాజు—ఏవీ మేము చూడవచ్చునేనిం జూపుము. రెండురత్నములు.

రాజకు—నేను దెచ్చినవియే రెండు. (అని పెట్టిమూఁత యెత్తి) మఱియు మీకొఱకే తెచ్చితిని. (రెండు పటములను జూపును.)

రాజు—(పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు)

మంత్రి—ఇదియేదో మోసమే.

రాజకు—మహారాజ! ఇది నిష్కళంకకన్యారత్నము. ఇదివిశ్వాసపాత్రమైన ధాత్రీరత్నము. ఈ రెండురత్నములును గళింగభూమిం బుట్టినవియే. (చూపిచెప్పును.)

మంత్రి—(తన) వీని కెట్లు లభించినవో.

రాజు—ఈమచ్చుముక్కలేనా నిజరత్నము లన్నవా.

రాజకు—చ. చెఱగొనిపోవుక్రూరుల కశేషధనం బిడి యోడనిల్పి యెం
దఱుగల రందు వారి నుచితంబుగ నొక్కొకరేవు నేర్చి యం
దఱ సుఖవృత్తి నిందులకుఁ దార్చి ముదంబున నీసుకన్య త
త్తఱపడ బుజ్జగించి వసుధావర నీకడ కిద్దు దెచ్చితిన్.

రాజు—నిరాశులకు నీ వూరట గల్గించుచున్నాఁడవు.

మంత్రి—(తన) ఈకన్య పోయిన దని యెంచుకొనియే నాకుమారునకు వేఱుచోటఁ బెండ్లిచేసితిని. ఇది యొక మోసము.

రాజకు—రాజయోగ్యము లగురత్నములపై దుర్బుద్ధుల కాసపుట్టును.

ఉ. ఎవ్వరొ పాఱవైచికొని రిక్కడ నబ్బెను భూషణంబు రం
డెవ్వరిదో యటన్న నగు నిచ్చట నాయది యోయె నందు రా
నవ్విధ రన్యయం బెడలి నామము రూపముఁ జెప్పలేని వా
రవ్విధమైనఁ జూపను నిజార్థము సైంపుము నాప్రలాపమున్.

రాజు—మంత్రీ-ఇది నాకూఁతు రనుటకు సందేహ మేమి?

మంత్రి—పోయినకన్యలు దొరకుట దుర్లభము. వంచన కెన్నియో మార్గములు-యోజింపవలసినదే.

రాజు—ఇం దేమిమోస ముండును. ఇది నా బిడ్డరూపమే.

మంత్రి—బొమ్మ యిదియే. తెమ్మనిన ధనము కావలయు నని నెలలోఁ దెత్తు, నక్కడ నున్నది యిక్కడ నున్న దందురు.

రాజు—సర్వాధికారములు గలనన్ను నట్లు మోసగింతురా.

మంత్రి—రాజులనే ముందు.

రాజు—అట్టివారి నొక్కరిని జెప్పుము.

మంత్రి—రాజవర్య! మోసగాండ్రు—

గీ. వేఱుపనస యనఁగఁ బృథివిలో నిలివెఁడు, లోఁతునందుఁ గాచు లోనినుండి
భూమి బ్రద్దలగును భుగభుగ పరిమళ, మావరించుఁ బండినప్పు డనరె.
దాని విత్తుకావలయు ననిన నూఱులు వేలు హరించినవారు మనకుఁ
గన్నుల కప్పటికి నిప్పటికిఁ గనఁబడిరా.

రాజు—వారిం బోనిమ్ము గాని వేఱుపనస యున్నది.

మంత్రి—ఇట్టిపట్టే లోకమున నందఱకును గలదు.

రాజు—నట్టి భ్రమయే యందువా.

మంత్రి—కాకేమి. ఎవ్వఁడో బుద్ధిశాలి యొకటిరెండు చమత్కారము లిచ్చుదాఁక వా రట్లే యున్న దనుచుందురు.

గీ. స్వర్గమందునుండి స్వర్వేశ్యలను గూడ, ధనముపెట్టి దింపఁదగిన నీకుఁ
బనసవిత్తు నిచ్చి వలసినంతధనంబు, గొనఁగరాదొ వారు మిమ్ముకనేల.

ఇంకొక్కమాట వినుము, మూర్ఖులను బోనిమ్ము, పండితులు-ఎట్టాప్రెగడరామాయణ మున్న దని పాండురంగవిజయ మున్న దని యథర్వణభారత మున్న దని సజ్జనులను మోసముచేయుచున్నారు.

రాజు—అప్పకవ్యాదులకుఁ గొన్నిపద్యములే దొరకును.

మంత్రి—అదియును విచారింపవలసినదే.

రాజు—ఈపటములే గాని నిజరూపములు గలనాబిడ్డయు దాసియు నీవర్తకుని యొద్ద నుండ రందువా.

మంత్రి—మనుష్యులంబోలిన మనుష్యు ---- వచ్చును.

రాజు—పనిగట్టి నన్నితఁడు మోసముచేయ రాఁబనేమి.

మంత్రి—నిజము నిలుకడమీఁదఁ దెలియును.

రాజు—అడిగి చూచెదను. వణిగ్వర! నాతనూజ ధాత్రీసమేతముగా నుద్యానములో నుండఁగా హరింపఁబడిన మాట సత్యము. నాదికానిది నాదియని కోరువాఁడను గాను. నాపై నీకు విశ్వాసము లేదా.

రాజకు—పెద్దవారు, ప్రభువులు, మీపై నాకు విశ్వాసము గలదు.

మంత్రి—(తనలో) చూపు నేమో. (బెదరుచున్నాఁడు.)

రాజకు—సంజీవక! లోనికిఁ బోయి వారిం దెమ్ము.

సంజీ—(అట్లుచేయుచున్నాఁడు.)

రాజకుమారి—(తండ్రిం గాంచి) హా! తండ్రీ. (అని కౌఁగిలించుకొనును.)

దాది—మహారాజ! ఆయుశ్శేషమున మరల మీపాదములు గంటిని.

(అని మ్రొక్కును.)

రాజు—(కూఁతును బుజ్జగించి) వణిగ్వర్య! యింకను సందేహమా.?

రాజకు—గుసగుసలు వోవు నీమంత్రి నడుగుము. ఆయన మొగ మింకను దేఱలేదు.

రాజు—మంత్రి! నాకూఁతురేనా. నాకూఁతురును మోసపోయినదా, నన్నుఁ దండ్రియని—

మంత్రి—ఇరువురయెడ మోసము లేదు.

రాజు—(కూఁతుతో) ఈరత్నవ్యాపారి మీవృత్తాంతముం దెల్పెను.

దాది—మహారాజ! ఎక్కడివ్యాపారి! ఆంధ్రనృపాలుని పుత్త్రుఁడు.

రాజు—(ఆశ్చర్యపడుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తెల్లపోయి చూచును.)

రాజపుత్త్రి—తండ్రీ! లుబ్ధవ్యాపారులా సర్వస్వము నిచ్చి చెఱవిడిపింతువారు.

రాజు—అమ్మా! నిజము. వీనియెత్తుగడ మొదటినుండియుఁ గ్రొత్తగా నగపడుచున్నది. ఇక్కడ నుండనేల—రత్నవర్తకుఁడా. మాయింటికిరమ్ము రత్నములకుఁ దగినవెల యిచ్చెదను. (అందఱును బోయెదరు.)

సంజీ—(వచ్చి) తండ్రిగారికోపము మంచిపని చేసినది. విత్తనములు కూలిపనులు గూడ మళ్లినవి. రెండుసారులు పోఁగొట్టుకొన్న ధనమంతయు నిచ్చునఁట! నీవు సంపాదించికొన్న రత్నమును నీవేపుచ్చుకొ మ్మని తనబిడ్డను మారాకొమరునకు నిచ్చి, పెండ్లికిఁ బిలిచికొని రమ్మని మారాజునొద్దికి నన్నుఁ బంపుచున్నాఁడు. ఈయానంద మంతయు నాది. నేనింతలో నాంధ్రదేశమునకుఁ బోయి వచ్చెదను. (అనిపోవును.)

రాజు—(ప్రవేశించి) ఊరకున్నఁ గ్రొత్తవారి కిచటఁ దోఁపదు. వినోదముల కేమియాలోచనము

రాజకు—(ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాజు—ఈదేశము నీవెప్పుడును వచ్చియుండవు.

రాజకు—ఇదియే ప్రథమము. ఈసమీపమున విశేషము లేమి.

రాజు—జగన్నాథక్షేత్రము దర్శనీయము. ఇష్ట మున్న మనయోడమీఁదనే పోయి రావచ్చును.

రాజకు—స్థలచరిత్ర మెఱిఁగినవా రొకరు దారి చూపవలయును.

రాజు—మామంత్రికుమారుఁ డందు నిపుణుఁడును—

రాజకు—అట్లయిన మంచిదియే.

రాజు—రమ్ము. ఆయేర్పాటు చేయవచ్చును.

(నిష్క్రమణము.)

మహాసముద్రములోనొకతిప్ప.

రాజకు—(ప్రవేశించి) ఏమి యుద్దేశించి యీమంత్రికుమారుఁడు నన్నిట్లు చేసియుండును! పరాకుగాఁ గూర్చున్నపు డోడమీఁదినుండి క్రిందికిఁ ద్రోసినాఁడు. ఆయుర్దాయశేషమున నీతిప్పఁ జేరితిని. దైవమా! నాగతి యింతేనా! ఇంకఁ గొన్నినాళ్లలో మృతినొందెదను. నేనేమి పాపముచేసితినో త్రాగుటకైనఁ బనికిరాని యుప్పునీటఁ జొఱనైచితివి. ఇక్కడ నెవ్వరుందురు! ఈకడలిలో నీద్వీపము నాకొఱకే నిర్మింపఁబడినదా. ఒక్కమృగము లేదు, చెట్టులేదు పిట్టలేదు. ఈదీవిం జుట్టి వచ్చెదను. ఎక్కడనైనఁ దరణోపాయము దొరకునేమో (చూచి) అదిగో నెవ్వఁడో చేపలు పట్టుచున్నాఁడు. వాఁడేమైన నాకు సాయపడఁడా. (నడచును.)

చేపలవాఁడు—(రాజకుమారుం జూచి దూరముగాఁ బోవును.)

రాజకు—ఎవరయ్యా నీవు. నాపాలిటికి—

చేప—మాటలాడకు, చేపలుపడవు, ఎవరయ్యా నీవు నాపాలిటికి.

రాజకు—దినమున కెన్ని చేపలు దొరకును.

చేప—దొరకినన్ని దొరకును, నీమూలమున నేఁడొక్కటియు లేదు.

రాజకు—నన్నొడ్డుఁజేర్చితివా నీకు నేఁటిచేపల వెలకంటె నెక్కుడిచ్చెదను.

చేప—నీ వెంతయిచ్చెదవు. నీయొద్ద నేమియు లేదే.

రాజకు—నీ కెంతకావలయునో ముందే చెప్పుము.

చేప—నీ కేమియుద్యోగము. జీత మెంత?

రాజకు—నిర్భాగ్యుఁడను నా కేమియుఁ బనిలేదు.

చేప—ఎప్పుడైన భాగ్యమబ్బినపుడు దానిలో సగ మిచ్చెదవా.

రాజకు—అబ్బినయెడల నట్లే యిచ్చెదను.

చేప—అట్లని వ్రాసి యిమ్ము.

రాజకు—ఇక్కడఁ గలమూ కాగితమా. ఒడ్డుచేరి వ్రాసియిచ్చెదను.

చే—రేవుదాఁటిపన దేవతగులఁ బెట్టెదవు. నేను దెచ్చెదను-ఇదిగో-ఎండుపట్టె సావడిచేప తాటియాకువలె నున్నది. ఈమునివాలుగుముల్లుతో వ్రాయుము.

రాజకు—(అట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.)

(అంతలో నొక తెప్ప వచ్చును. ఇరువురు నెక్కి నడుపుదురు.)

రాజకు—ఒడ్డుచేర్చి పడవ మరలించి యొక్క తెరచాటునఁ బడి మరలఁ గనఁబడకుండఁ జేపలవాఁడు పోయినాఁడు. ఇది యేదేశమో. కళింగనగర మిక్కడి కెంతదూరమో. ఆహా! మంత్రికుమార! నీయుద్దేశమేమి? నోటిలో నాలుక యున్నఁ గళింగదేశము చేరలేనా. ఉసురు లున్నఁ దిండిదొరకదా! (చూచి) ఆవచ్చువా రెవ్వరో వారి నడిగెదను.

కొందఱు—(వచ్చుచున్నారు.)

రాజకు—అయ్యలార మీ దేయూరు.

కొందఱు—నీ దేయూరు నీ వెక్కడికిఁ బోయెదవు.

రాజకు—నేను గళింగదేశము పోవలయును.

కొందఱు—మేము నక్కడకే పోయెదము.

రాజకు—నన్నుఁగూడ మీతో రానిండు.

కొంద—మాపనిమీఁద మేము పోయెదము.

రాజకు—ఏపనిమీఁదఁ బోయెదరు.

కొంద—రాజుగారి యల్లుఁ డెందో పోయినాఁడు. ఓటిగోడ తిరిగి వచ్చినది. వానిని వెదకుచున్నాము.

రాజకు—నేనాయన యున్నతా వెఱుఁగుదును. నన్నురాజు నెదుటఁ బెట్టితిరా చెప్పెదను.

కొంద—నీకెట్లు తెలియును.

రాజకు—మేమిద్దఱము నొక్కింతదూరము ప్రయాణము చేసినాము. నే నెఱుఁగుదును. మీకు లాభమగును, నన్ను రాజునకుఁ జూపుఁడు.

కొంద—అతఁ డెట్లుండును.

రాజకు—రాజుకొడుకులాగున నుండును. అంతియు నే నెఱుఁగుదును.

కొంద—అట్లయిన మాతో రావయ్యా బాబు మా కేమైన దొరకఁగలదు.

(అని తీసికొనిపోదురు.)

(ఒక ముసలివాఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ఓనాయనలార! రాజుగారికూఁతు పెండ్లి యైనదఁట. అల్లునకు రాజ్య మిచ్చినాఁడఁట. నే నారాజకుమారుని చిన్నతనములోఁ జూచినాను. వానియొద్దికిఁ గొనిపోరా. నా కేమైన దొరకఁగలదు. (నడచును) ఇది రాజభవనద్వారము వలె నున్నది. (విని) ఏమి! రాజుగారు సభచేసి యున్నారా! వన్నక్కడికిఁ గొని పోఁగలరా! (విని) అది మీ కెందుకు నాకు ముసలివానికి వేషమెందుకు. నేను వారిని జూడఁగోరెదను. వారు నన్నుఁ జూచి కొంత తెలిసికొనవలసియున్నది. సరే! మెల్లఁగాఁ బోయెదను.

(రాజసభ-మంత్రిమొదలగువారితోఁ గొలువు.)

ముసలి—(ప్రవేశించి) తెప్పలెత్తి అయ్యలార! పెండ్లికొడు కెక్కడ! క్రొత్తరా జెవ్వరు.

రాజకు—ఏమి తాతా! నేనే యిటురా.

ముసలి—(తెప్ప లెత్తిచూచి) మీసకట్టు వచ్చినది, పడుచు దొరకినది, రాజ్యము లభించినది. నన్ను మఱచిపోయినావు.

రాజకు—క్షమింపవలయును నిజముగా మఱచితిని.

ముసలి—తెలిపించెదను. అని వ్రాతమూలము పొడుగుచేపను దీసిచూపును.

రాజకు—(చదివి) తాతా! నిల్చినావు. ఈపీఠముపైఁ గూర్చుండుము.

ముసలి—నాకలవాటు లేదు. నిలువఁబడియెదను. నామాట యేమి.

రాజు—తాతా! ఇదిగో నాభాగ్యములో మొదటిది రాజకన్య.

ముసలి—(నవ్వుచు) ఇదీ దీనిని నీవు స్వీకరింపుము.

రాజు—ధనము దొరకినది.

ముసలి—"చేతినఖాయిస్వాహా."

రాజకు—రాజ్యము దొరకినది.

ముసలి—నేనువృద్ధుఁడను. రాజ్యమేలలేను. ఏటేఁట సగము పన్ను నాకిమ్ము.

రాజకు—నాతండ్రిరాజ్యమును నాకేలభించినది.

ముసలి—క్రొత్తగా దొరకినదానిలోనే నాకు "వాటా"

సభ—(అందఱును దెల్లపోవుచున్నారు.)

రాజకు—నీవు నాతో భాగస్వామి వైతివిగదా.

ముసలి—అయితిని. మీమామగారికి నన్నుఁ జూపి చెప్పవా.

రాజకు—అల్లవారె, సింహాసనముమీఁద.

ముసలి—(చూచి) అయ్యా. నే నేమి చెప్పుదును. మీకేమియుఁ దెలియదు.

ఉ. మంత్రికుమారుఁ డీతనికి మార్తుఁడు మీఁదరయంగలేదు దు
స్తంత్రము చేసి సంద్రమున జాఱగఁద్రోఁచెను దీన నబ్బునే
జంత్రపుబొమ్మ నీతనయ జాల్మున కాతని బుద్ధిగాదె నా
మంత్రము సుమ్ము సర్వము నుమారమణుం బొగడుండు నెమ్మదిన్.

రాజు—మహాత్మా! ఇంతకంటెను గలదా.

ముసలి—నీయల్లునివలన నె నీకు సకలము నింకఁ దెలియఁగలదు. నాకు సెలవిమ్ము.

రాజు—అయ్యో! ఈవృద్ధదశలో నెక్కడికి మాయింటనే యుండుఁడు.

ముసలి—ఎప్పటికిని మీవాఁడనే, నా కుండఁ దీరదు.

రాజకు—(భార్యతోవచ్చి మ్రొక్కును.)

ముసలి—(చేయెత్తి) కళ్యాణమస్తు! (అని చంద్రశేఖరుఁడై నిలుచును.)

రాజకు—(భార్యతోఁగూడ.)

క. శ్రీమదుమారమణా ప్రజ్ఞామేదుర మన్మనోంబుజనివాసా. భి
తామముఖవిషాంతభక్షణ,. స్వామర్థ్యస్ఫుటతరాత్తసర్వజ్ఞత్వా.

(తెఱల్లో)—మంత్రికుమారుఁ డెందో రాత్రియే బెదరి పాఱిపోయినాఁడు.

ఈశ్వరుఁడు—సరి తీరినది. నిష్కంటకముగా రాజ్యమేలుచు సుఖులై యుండుఁడు.

(అనినిష్క్రమించును.) (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది దేవసహాయ మనుతృతీయరంగము.

---

౪. కావ్యకౌబేరము.

సూత్రధారుఁడు—(ప్రవేశించి) కాల మప్పటికి నిప్పటికిఁ గఱవుగొట్టుగనే యున్నది. ఉన్నవారు పిడికిలి విప్పరు. లేనివారు "చావరు మంచమీయ" రన్నట్లులు ప్రపంచమునఁ దాము లేకున్న నెక్కడ వెలితి యగునో యని ముష్టి యెత్తియో, బిచ్చ మడిగియో శరీరమును గాపాడుకొనుచున్నారు. పాపము! వారి నేమిచేయు మందుము. పాటు పడుచునేయున్నారు. లక్ష్మీకటాక్షము వారిపైఁ బ్రసరించుటలేదు. అదియు నొకమేలే. ప్రసరించినవారి కితర దృష్టి లోపించుచున్నది. ధనమునకుఁ బ్రయోజన మేమి? దీనపోషణము, సత్కార్యసహాయము. పారసివారు తమలో నొక్కఁడు బీదవాఁడున్నఁ బలువురు చేరి వానికి ధనమిచ్చి వర్తకము చేసికొని జీవింపు మందు రఁట. మనలో నట్టియూహ కలవారు లేరు కాని యితరులను వర్ణించునపుడు పారసివారి నుపమానముగాఁ దెల్పుచుందురు.

చ. పలువురువిత్తవంతు లొకపాటిగ సాయముచేసి రేని రి
క్తులు పురికొందు రెవ్వరికిఁ దోఁపదు కష్టము వారు తేలి శ
క్తులగుచునుండ్రు వేఱొకనికుందు గుదింపఁగ వీరి రీతినే
యిల నటుగానిచో నడువ నెవ్వరి మార్గము వారిదే యగున్.

దాతృత్వము మన దేశములో యథేచ్ఛముగా జరగుచున్నది కాని పల్లపు నీరును మెఱకనీరుఁ బల్లమునకే పోవుచున్నది. ధనము లేనివారిదుర్దశ—పదు దైన్యము—ధనముగల యప్పటి దుర్బుద్ధి—యీసమయమున వెల్లడియగును. నే నిందేల వివరింప. కొన్ని నేనును వివరింపక తీరనివి గలవు. కాని కాలము వ్యర్థ మగును. కుబేరశుక్రాచార్యుల సంభాషణము వినుండు.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కుబేరుఁడు—(ప్రవేశించి) బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణులే. మన మెన్నివంక లెన్నినను వారు వారే. తెలివితేటలు బ్రాహ్మణులవే. కాఁబట్టి ప్రభువులు ధనికులు వారిని గురుభక్తిం గాంచుచు నడుగకయే ధన మిచ్చుచు గౌరవించుచున్నారు.

చ. ధనికులయొద్ద బ్రాహ్మణులు దాఁపఁగఁ బెట్టిరె యందు రజ్ఞులి
చ్చినది యొసంగు టేఘనము! శ్రేయము నాఁబడు విత్త మెంతయో

ధనికులు దాఁచిపెట్టుకొని దానికి వృద్ధి తనర్పఁగోరి వా
రిని బలిమాలుమార్గము ధరిత్రిని విప్రుల కర్థమిచ్చుటల్.
శ్రేయఃకామి యేమిచేయును—

క. తనగృహమున విప్రులు నిల్చినఁ జాలును బ్రేమతో వచించినఁ జాలుం
దనతోడను దీర్ఘాయుష్మన్నిగా దీవింపఁజాలు శుభ మని తలఁచున్.

బ్రాహ్మణు లెల్లరుఁ బూజ్యులే యందును ఋషులు నాచార్యులు విద్వాంసులు సేవింప దొరకిరా వానిదే భాగ్యము! ఏల మనవంటివారియింటి కట్టివారు వత్తురు.

గీ. కుక్కమాంసము దినియెను గుశిక సుతుఁడు
కాని యర్థింపఁజాలఁ డొక్కఁడు శిలోంఛ
వృత్తులం గొందఱు వనముల వేఁడఁ జాల
వెఱతురు తపోవ్యయమునకు వెఱచినట్లు.

పేరేగాని రాజాశ్రయము గలపండితులకుఁ బదిమందిలోఁ బెద్దవాఁడ నని మెలంగుసజ్జనునకుఁ దృప్తిగా ధన మెక్కడ దొరకుచున్నదో చెప్పఁగలవారుకలరా—పేరు చెప్పఁగూడదు. పాప మెంతమందియో. నలుగురైదుగు రెన్నఁడు నాతలంపులోఁ బాయరు.

క. పదిమందిపండితులు తన, సదనంబున కరుగుదెంచి సత్కృతులై యే
గెదరేని దినదినంబును, వదలక యదిగాక వైభవం బనఁగలదే.

(యక్షుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి) దేవ! అసురాచార్యు లగుశుక్రపండితులు వేంచేసియున్నవారు.

కుబే—(అదరిపడి) ప్రవేశపెట్టుము (తనలో) ఈతనిరాక కేటికారణము.

(యక్షుఁడు పోవును శుక్రుఁడు ప్రవేశించును.)

కుబే—(లేచి నమస్కరించి పీఠము చూపును.)

శుక్ర—కళ్యాణమస్తు సంతోషమె కద.

కుబే—(తనలో) లాభ మస్తు. అని దీవింపవలసినది. (ప్రకా) ఆచార్యులకు నాపైఁ జాలనాళ్లకు దయ వచ్చినది.

శుక్ర—చ. ఒకపని పెట్టుకొన్నతని కొక్కనిమేషము తీర దంతలో
నొకటియు రాదు పోదు వలయుం దినమెల్లను దానికై యొక
ళ్లకడవసింప నావని యలంఘ్యము నీ వెఱుఁగంగరానిదే
వెకలులు రక్కసుల్ ప్రభులు విత్తపతీ చలచిత్తు లెంతయున్.

గడియ కొక్కతలంపు గడియ కొక్కయాలోచన.

గీ. మంత్రమునఁ దేల్చునది యొక్క మాత్రి నన్నుఁ, జెప్పుమన్నది వేఱు నేఁ జెప్పినట్టి
దానిఖండన మదియొండుధనద! జరుగఁబోవునదియొక్కఁడగువారి తావునందు
ఇంటిపనులు చూచుకొనుటకు వేళయే లేదు.

కుబే—అట్లయిన నాకేదో లాభము గలుగుబేరమే తెచ్చియుందురు. ఇంతవఱకు నాకు దానవద్రవ్య మొక్కకాసును దొరకలేదు.

శుక్ర—(తనలో) ఓహో! నేనేదో దేవదానవయుద్ధమునకు రాక్షసుల కప్పు మాటలాడవచ్చినట్లితఁడు తలంచుచున్నాఁడు. నాగొడవ యీతనియొద్ద నెట్లు తేవలయునో (ప్రకా) రాక్షసులతో నాకుఁ గష్టముగానే యున్నది.

కుబే—ఏమికష్టము? ఇట్టిపనులలో మీకుఁ గొంచెమో గొప్పయో లాభమే

శుక్ర—లాభములు మీవి.

కుబే—మాకు లాభమైన మీ కూరక పోవునా.

శుక్ర—అలంకారవిద్యార్థులము. మాకు వట్టియాయాసమే.

కుబే—ఏదైనఁ బెద్దబేరము తెండు. మీకు లాభము కనఁబఱిచెదను.

శుక్ర—(తన) నేనొకయూహాపై వచ్చితిని. ఈతఁడు వడ్డికాసులబేరము లాడుచున్నాఁడు. (ప్రకా) రాక్షసుల కిపుడు జగడములే లేవు.

కుబే—(తనలో) ఇంతేనా. (ప్రకా) మఱి మీ కంత తొందరపను లేమి?

శుక్ర—దుక్కిపెద్దు దేశాంతరము. నాకెప్పుడును దొందరలే.

కుబే—ఏల తమ రిందు విచ్చేసితిరి.

శుక్ర—ధనవంతులతోఁ జెలిమిచేయుట మేలుగదా.

కుబే—ఏదైన బేరము తెండు. నన్ను మీవానినిగాఁ దలంపుఁడు.

శుక్ర—నేను మీవాఁడనుగానా. కొంచెము నన్ను మీరు స్నేహభావమునఁ జూడవలయును.

కుబే—మీకేమి ప్రభువులయొద్ద మంత్రులు.

శుక్ర—సారస్వతపరిషన్మంత్రి కెంతగౌరవమో లాభమో రాక్షసపరిషన్మంత్రి కంత. అడుగ నక్కఱలేదు.

కుబే—మీకు జీతమా దినవెచ్చమా.

శుక్ర—సమయోచితమె గాని నిర్ణయము లేదు.

కుబే—ఏఁడాది కొక్కసారి వచ్చిపడును.

శుక్ర—నిన్నుఁబట్టి మమ్ము లెక్కించుచున్నాఁడవు.

కుబే—ఆచార్య! మీ కేమి కావలయును.

శుక్ర—దేవయానికి వివాహము వచ్చినది.

కుబే—సంబంధ మెక్కడ?

శుక్ర—అసమానసంబంధము. యయాతిమహారాజున కిచ్చెదను.

కుబే—(తనలో) రాజున కిచ్చునపుడు నృపపర్వనకే యిచ్చిన నూరిలో నుం దురు. రెండువైపుల లాభముగదా. (ప్రకా) అట్లయిన మీరాజు మీకుఁ బెద్దబహుమాన మీయఁగలఁడు.

శుక్ర—అదిచాలదు. కొంత యెక్కువధనము కావలయును.

గీ. ఒసఁగునదిచాలదింకను నొసఁగుమనుట, యూరకేవచ్చుచోఁదప్ప; వారివారి నడిగి చేటప్పులైనఁ జేయంగ వచ్చు, నగలఁ దెగనమ్మనచ్చు ధనంబు కొఱకు.

కుబే—ఇతరులు మిమ్ము మోసముచేయుదురు; నగ లమ్మునపుడు నాయొద్దికిఁ దెండు. చేటప్పులైనను నాయొద్ద నే తీసికొనుండు. వడ్డి మీచిత్తము.

శుక్ర—(తన) వీని నడిగినలాభము కనఁబడదు. (ప్రకా) నే సింకొకసారి వచ్చె దను, సెలవిమ్ము.

కుబే—వచ్చిన పని చెప్పలేదు. కావలసినయెడల రాశులు లిచ్చుదానికంటెఁ దక్కువవడ్డికే కొనిపొండు.

శుక్ర—వడ్డి యిచ్చి కొనుటకైన నింతదూరము రావలయునా.

కుబే—స్వామీ! పూర్వపుదినములు కావు వ్యవహారములు నిద్రపోవుచున్నవి.

శుక్ర—కావుననే మఱియొకసారి వచ్చెదను.

కుబే—మీకుఁ గావలసినఁ దీసికొనిపొండు. తర్వాత మాతము.

శుక్ర—(తనలో) చాలును. (ప్రకా) పెండ్లిచేసి చూడు—మని కన్యకుఁ బెండ్లి చేయుట కష్టము. అప్పుదీసి చేయుట మిక్కిలి కష్టము. పద్దులు పాయలు నెన్నఁడును వ్రాయలేదు. వ్రాత యనినఁ గిట్టదు.

గీ. రహితమున దిద్దెరు దాని సహితమనుచు, విషము నిమ్మని వ్రాసిన విషయ నిమ్మ టంచుమార్చురుమరణమన్నదిలిఖంత్రు, ధరణమని నేర్పుమీ ఱంబత్రములలోన.

ఆత్మస్తవము చేసికొనఁగూడదు, గాని, తప్ప లేదు. విద్యావంతుఁడను, అప్రతిగ్రహీతను, బ్రాహ్మణుఁడను. పెండ్లి, అందును నసమానసంబంధము నీవేమైన బహుమాన మిచ్చెద వనుకొంటిని.

కుబే—అగు నది యట్టిదియే. మీవంటివారికిఁ జేసినయుపకారమునకు మితి లేని ఫలము గలదు.

గీ. కొలఁదికాలంబులోన నేఁగూడఁ బెట్టు, వ్రతమువిడిచెదఁ బదపడి ప్రాజ్ఞులైన పండితులకును సత్కార్యమండితులకు, దానధర్మంబులొనరింపఁ దాల్తువ్రతము.

తామప్పుడు దర్శనమిందు.

శుక్ర—ఇదియు నొకవ్రతమా! బావిలోని నీరు తోడుచున్నకొలఁది నూరును. తోడకున్న నూటకట్టువడును నీరు చెడిపోవును.

కుబే—నానననిధులనుండి నేనట్లు చేఁదివైచెదనో యపుడు మీరే చూచెదరు లెండు. తర్వాత రండు.

శుక్ర—పశ్చాచ్ఛిద్రో నాస్తిపర్యాయః

కుబే—నాకుఁ బనియున్నది (లోనికిఁబోవును.)

శుక్ర—ధనముచెడ్డది, దానికై జను లేమిశ్రమపడుచున్నారు.

గీ. కడుపునిండఁ దినక మడుఁగు ధరింపక, నిద్రపోక పవలు నిశయు ధనపుఁ బెట్టెమీఁదఁ బండి పిల్లికిబిచ్చము, పెట్టకుండఁ గూర్తు రట్టిధనము.

క. విడి ముడి యుండనిమానవు, విడిముడియేమిటికి నిల్చు వెడఁగులుగాక పుడమి సిరి శాశ్వతమ్మే, పుడుకరుఁ గుడువరును లోభమునఁ గద జగతిన్.

నాకే ధనముండిన—రెండుచేతులతో దానముచేసెదను. అపుడు నాకు మోఁచేతిదాఁక నెముకలేని కరము లుండును. దానికేమి గాని నాయొద్ద నున్న లక్ష్మీవిలాసమంత్రముచేఁ గుబేరునియింటిసిరి యంతయు నాయింటికి రప్పించుకొని వీని నేడ్పించెదను. (అని పరిక్రమించుచున్నాఁడు.)

(ఈశ్వరకుబేరులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ఈశ్వరుఁడు—ఓశుక్రాచార్య! నా స్నేహితునియెడల-నీవుచేసినది-ఎవ్వరియెడల నైనను నీచకార్యము-కావున నిన్ను బ్రింగివైచితిని-నీవు పండితుఁడవని చం పఁ దలఁచుకొనలేదు. కుబేరునిధనము నిచ్చివేయుము మెల్లగాఁ జెప్పు చున్నాఁడను.

కుబే—స్వామీ! గడ్డితిని, పస్తుపడి గడించితిని. ఇవుడుకాదు మఱియొకప్పుడు రమ్మంటిని గాని నీకీయ నని చెప్పలేదు.

శుక్ర—(కడుపులోనుండియే) సగము చచ్చి నేనడిగితిని, నిండుగాఁజచ్చి నీవు నన్ను వంచించినాఁడవు. నడుమంత్రపుసిరిని నేను విడువఁగలనా.

కుబే—అగర్భశ్రీమంతుఁడను నేను విడువఁగలనా.

శుక్ర—ఇపు డెట్లు విడిచితివిరా యని యీ దేవా యడుగవేమి?

కుబే—ఈప్రభువు నిన్నుదరములోనుండి విడిచిన నేను ధనము విడుతును

శుక్ర—లేకున్న నీప్రాణములనే విడిచెదవా.

ఈశ్వ—కుబేర, మంగలములోఁ బెట్టి వేయించినట్లు మాడ్చుచున్నను లక్ష్యము చేయఁడు. కవిగారూ! వీనిధనము వీని కిచ్చివేసితిరా మిమ్ము విడిచి పెట్టెదను.

శుక్ర—నేను నాబిడ్డ పెండ్లియైనను మానుకొనుదునుగాని ధనము నీయను, ఇంతకంటె దేహీ యని యడుగవలయునా. పెండ్లియని చెప్పిన నింకను దేహీ యనవలయునా. ఇతరుల కెన్నియోనీతులు చెప్పెదరు. స్వవిషయమున మానమా

కుబే—మేమితరులకు నోటితో నీతులు చెప్పెదము నీవు శాస్త్రమే వ్రాసితివే. నీవేమి చేయుచున్నాఁడవు?

ఈశ్వ—భార్గవ.

క ఇచ్చిన నిచ్చును లేదా, నచ్చిన మార్గమునఁ బోక వాదించుటయుఁ గచ్చులుచేయుట తగునే, యిచ్చెడువాఁ డేమి నీకు ఋణపడెనొక్కో.

శుక్ర—(నవ్వి) ఇచ్చెడుకుబేరుఁడు నాకిచ్చెడువాఁడేమి? నేనెంత వినయముగాఁ జేరితిని.

ఈశ్వ—అన్యాయముగ బ్రాహ్మణుఁ డొరులసొత్తు నపహరింపరాదు.

శుక్ర—కోమటి యపహరింపవచ్చునా. అన్యాయ మెవ్వరును జేయరాదు. నేను లక్ష్మిని వేఁడుకొంటిని, నాయింటికి వచ్చినది.

గీ లక్ష్మి చంచల దానవులను త్యజించి, దేవతలఁ జేరు విడుచును దేవవిభుని నాశ్రయించును నరులనాయమ్మయిష్ట,మీశ్వఁడే త్రాఁడుగట్టెనో యేమొబళిర

కుబే—నేను బ్రోత్తిగా నీయనంటినా. దానపరుఁడ నైనపుడు రమ్మంటిని.

శుక్ర—సముద్రము తరంగము లుడిగినపిమ్మట స్నానముచేసి రమ్మంటివి.

ఈశ్వ—నీకొమార్తె పెండ్లికిఁ గావలసినది యుంచుకొని తక్కిన దిచ్చివేయుము.

కుబే—దేవా! నడుమ మీరేమి యట్లొత్తి చెప్పుచున్నారు.

ఈశ్వ—రానివానిమీఁదటాయి వచ్చినంత రానిమ్ము.

కుబే—అయ్యో నాగతి యిట్లయినదా. నాకువలదు, సర్వము నీతనినే పుచ్చుకొననిమ్ము.

శుక్ర—నాకిచ్చుటకు నీయకుండుటకు నీవెవ్వరు! వచ్చినది రానేవచ్చినది.

ఈశ్వ—యక్షరాజ! నాయుదరాగ్నిలోఁ బేలపుగింజవలెఁ బ్రేలుచున్నను లెక్కసేయఁడే.

శుక్ర—జగదీశ! నేను గూఁతుపెండ్లికి సెలవైనదిగాక మిగిలినది వీని కేలయిచ్చెదను. నాకుఁ దానిచ్చినాఁడా.

ఈశ్వ—వానియింటి సొమ్ముగదా నీకుఁ జేరినది.

కుబే—(నెమ్మదిగ) జగత్పతీ! ఒకవేళ దానికి సమ్మతించునేమో నాకిష్టములేదు.

ఈశ్వ—నీపుత్రికల్యాణమునకు నీకు వేఱొకరాజుచే నిప్పించెదను.

శుక్ర—నేను బుత్రికకళ్యాణము మానివైచెదను. యయాతియే రెండువైపుల వ్యయములు భరించి పెండ్లిచేసికొనును.

ఈశ్వ—సగము నీవు పుచ్చుకొనుము. సగ మిచ్చివేయుము.

కుబే—అయ్యో నేను జచ్చిపోదును. నాకు సగమువలదు.

శుక్ర—చచ్చిన భూమికి వెలితియా! నేనే యుత్తరదిక్కునకుఁ బతి నయ్యెదను.

కుబే—దేవా! చిత్తగింపుఁడు నాయుద్యోగమునకుఁ గూడ నెసరువెట్టుచున్నాఁడు చూడుము.

ఈశ్వ—ఈతఁడు బైటికి వచ్చినపుడుగదా.

కుబే—సగమున కొడఁబడవలదు. రెండుమూఁడువరాలు పుచ్చుకొమ్మని కుదుర్చుము దేవా!

శుక్ర—ముండభరణ మిచ్చెదవా.

ఈశ్వ—ఈతని కీయవలదు. ఒకకవి పుస్తకము వ్రాసినాఁడు దానియచ్చునకైన దిచ్చి మిగిలినది నీవు పుచ్చుకొమ్ము.

శుక్ర—అచ్చువేయుటకని క్రొత్తయాచకులు కొందఱు లేచినారా.

కుబే—దేవా! నాగతి యేమి నాధన మితరులకుఁ బాల్పడునా.

శుక్ర—వీనిదుర్ధనము నితరులు తిని యఱఁగించుకొనలేరు. నీకుక్షిలోనున్నను జావని మొండివాఁడను నేనే జీర్ణముచేసికొందును.

కుబే—నే నొకసభకుఁ జందా రెండేండ్లది యీవలసియున్నది. దాని నీయఁదలఁచుకొనలేదు. ఉత్తరములకు బదులు వ్రాయ మానితిని ఆ సొమ్మిచ్చివేయుట కొడంబడియెదను.

శుక్ర—వలదువలదు. అదిధర్మకార్యములోఁ బద్దుపడును. నీవింకను దానధర్మములకుఁ బ్రతిజ్ఞచేయలేదు. ఇంకను ధనార్జనవ్రతము విడువలేదు గదా.

ఈశ్వ—ఒకబ్రాహ్మణుఁ డొకక్రొత్తపేటలో గుడిసెకట్టుకొనును దానికేమైన నిచ్చెదవా.

శుక్ర—దేవా! నీవు న్యాయము చెప్పుటలేదు. నాసొమ్ము నాయిష్టమువచ్చినట్లూబిలో నూరఁద్రొక్కుకొందును.

కుబే—నాయింటిసొమ్ము నీదెట్టు లైనది.

శుక్ర—నీయింటికిఁ గన్నము వెట్టితినా నిన్నుఁబట్టి గొంతుపిసికి లాగుకొంటినా నీయింటి కెన్వరియింటినుండి వచ్చినది.

ఈశ్వ—ఒక్కవిద్యార్థి కినెలబడిజీతము లేదఁట. దానిం గట్టెదవా.

కుబే—దేవా! అప్పుడే యెన్నియో పనుల కిమ్మంటివి.

శుక్ర—చెప్పినంతనె యిచ్చుటకు నేను నడుముకట్టినాఁడనా. దేవా! నా ధనమీయను, గాని, యొకవేళ నిచ్చినఁ దా నీధర్మకార్యముల కిన్చు నేమోయడుగుము.

కుబే—నాయిష్టము నీవెన్వరు నాయుద్దేశము తెలిసికొనుటకు.

శుక్ర—ఇపుడు నీవెన్వరు దేవునితో మొత్తపెట్టుకొనుటకు.

కుబే—నిన్ను హతముచేయుటకుఁ బుట్టిన మిత్తిని.

శుక్ర—కాదు నీవిత్తమునకు నీవు మిత్తివైతివి.

ఈశ్వ—ఒక్కపాతికపాలు కుబేరున కిమ్ము.

శుక్ర—నీకుక్షిలోని యగ్నిజ్వాలలను మించిన కుబేరునిమాటలకుఁ జిరాకుగానున్నది. ఈతని మాటలు వినఁజాలను దూరముగాఁ బొమ్మనుము.

ఈశ్వ—ఇంకను బాధించెను.

శుక్ర—నీవు చంపనంటివి, కాఁబట్టి యెంతటి బాధకైన నోర్చెదను. నీవుచంపఁదలఁచితివా నీకంటె ముందె ప్రాయోపవేశము చేసెదను.

కుబే—తేరగా గడించుకొన్నసొమ్ము గతి యేమగునో.

శుక్ర—అదిగో! కుబేర! నీవు మాటలాడకుము! నావారను లనుభవింతురు. ఇఁక నీగతియేమి.

ఈశ్వ—కుబేర! నోటితో లేదనుటకంటెఁ జేతితో లేదంటివా యింతపుట్టదు గదా! ఈతఁ డిచ్చునట్లులేదు, నీవు పొమ్ము. సమయము చూచి వీనికి నచ్చఁజెప్పెదను. నీవు చాల దని కుయ్యొమొఱ్ఱో యనకుము.

కుబే—శివశివ! కాలగతియెంత వారికి ననుభవింపక తప్పదు. డబ్బున్నంతవఱకు ధర్మకార్యములకు మన సొప్పదు. ఈశుక్రుని జూడరాదా. ఒక్కబడి పిల్లవాని జీత మిచ్చుట కిష్టపడలేదు. నా కీధనమే యుండిన శివునంతవాఁడడిగినవు డొక్కబడిపిల్లవానికి జీత మీయలేకపోదునా. ఈకఠినుని చేతినుండి నాసొమ్ము నాకురాదు. (అనిపోవును.)

ఈశ్వ—శుక్రాచార్య! కుబేరుఁడు పోయినాఁడు, నాతో నీయభిప్రాయ మేమో చెప్పుము.

శుక్ర—అభిప్రాయమున కేమున్నది. నేనొక్కకాసొక్కని కీయను.

ఈశ్వ—కూఁతుపెండ్లి యెట్లుచేసెదవు

శుక్ర—యెన్వరికిఁ దోఁచినవ్యయము వారు చేయుదురు. ఇది ధర్మకార్యము. దీని కింతసొమ్మనినఁ బదిమందిలో నిచ్చెద మని చేవ్రాలు చేసి పిదపఁ ద్రిప్పింత్రిప్పి. యిపుడు నాయభిప్రాయము మార్చికొన్నాఁడ నని, మీధర్మమునకు నేను సాయముచేయ నని చెప్పువారు లేరా.

ఈశ్వ—గడ్డితిని, చెమటయూర్చి గడించినవాఁడు పాపము

శుక్ర—నీవు పెట్టుబాధకుఁ దాళఁజాలను. పైకిఁ దీయుము చెప్పెదను.

ఈశ్వ—వచ్చినతర్వాత నేమియు నీయనందువా.

శుక్ర—ఇచ్చెదనని చేవ్రాలుచేసి యీయనివారి నేమిచేసినారు.

ఈశ్వ—కలికాలచేష్టలు చేయకుము.

శుక్ర—ఏకాలమునను ధనికులచేష్ట లిట్లేయుండును.

ఈశ్వ—కుబేరుఁడు నాకు మిక్కిలిస్నేహితుఁడు.

శుక్ర—నేను నీకత్యంతప్రియభక్తుఁడను, నీవు భక్తవత్సలుఁడవు.

చ జయజగదీశ! నీదయఁ బ్రశంసకు నెక్కితి నిన్వినా జగ
చ్చయమున దిక్కులేదు, గిరిజావర! యోర్వను దుష్టవహ్నిలో
వ్యయ మగునాశరీరము భవా యిఁక నీకును నన్నువంటిని
శ్చయమతి సేవకుం డరుదు చాలును బాధలువెట్టనేఁటికిన్.

చ. భవభయహారి! లోభియగు వాఁడు ననుం గరుణావిహీనుఁడై
యవమతిసేసె నీవు నిటు లాఱడివెట్టెదు సజ్జనుల్ ధగన్
వ్యవహృతిసేయనెర్తు రెటు లక్కట స్నేహితు మీఁది ప్రేమ లే
దె విదితసేవకుండయిన దీనునిపైఁ గరుణాపయోనిధీ.

మ ధనమేఁగా ననుఁబోఁటికి న్వలయునే తారాదొ ధ్యానించినన్
జనులందుం గలయీవిధంబుఁ దెలుప న్సాధారణోపాధుల
న్వినరెవ్వారును నీసమక్షమునఁ గావింపన్ జగద్వ్యాప్త మా
నని నేఁజేసినయత్న మింక నయినం బ్రార్థింతు రక్షింపవే.

ఈశ్వ—శుక్రాచార్య! నీయభిప్రాయము తెలిసినది. స్నేహితుఁడు వచ్చి గోల యెత్తిన నాకింత యనాలోచితముగా నే నడచితిని. వెలికి రమ్ము.

శుక్ర—(ఈశ్వరుని దేహమునుండి వెలికివచ్చి నిల్చును.)

ఈశ్వ—దైత్యగురు! నీయభిమత మేమి?

శుక్ర—దేవాదిదేవ! నాయభిమత మిది. (ఇటునటుచూచును.)

సూత్రధారుఁడు—(ప్రవేశించి.)

మ. ధనగర్వంబుఁ దొలంగి యర్థులకు విత్తం బిచ్చి సత్కార్యవి
జ్జనగతుల్ పొనరించుజ్ఞాన మదియే సర్వత్ర విత్తేశులం
దున వ్యాపించుతఁ బాత్రదత్తధనమిం దున్నాటికిం గోటియై
ధనులం బుణ్యపథంబునం దిడుతఁ ద్వత్కారుణ్యమో శంకరా.

ఈశ్వ—తథాస్తు. (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది కావ్యకౌబేర మను చతుర్థాంగము.

---

౫. ప్రియగవేషణము.

సూత్ర—గీ. తండ్రి తనపుత్రునకుఁ బెండ్లితరుణమందుఁ
గట్నమడుగుట మానినఁ గట్టునడుము
భూమి లమ్ముట యప్పుల మునిఁగి చెడుట
బలిమిఁ జాఁబోక; సౌఖ్యంబు ప్రజకుఁ గలుగు.

నటి—మనకుఁ గొడుకులు లేరు గనుక మీరీమాట యనఁగలిగితిరి.

సూత్ర—ఉన్న నేమి లేకున్న నేమి నాకు మాటలలో నొకటియు మనసులో నొకటియు లేదు.

నటి—ఆత్మస్తవముఁ బరనిందయు లేనివారివలెఁ గనఁబడుచున్నారు.

సూత్ర—నిన్నటిసభలో లేచి పెద్దగొంతుతో, మనబిడ్డలకు మన బిడ్డలకని యఱచినవారు, బిడ్డలులేనివారు భార్యలు లేనివారును గదా.

నటి—మొట్టమొదట నగ్రాసనాధిపతి యెట్టివాఁడు?

సూత్ర—తన పెండ్లి కెన్నిసారులో ఖండించి పుచ్చుకొన్నతఁడే.

నటి—ఇఁక మన దేశములో యువకులకు యువతులకుఁ బెండ్లిండ్లు జగగుట కష్టము.

సూత్ర—మొన్నటిసభ చిత్రము. బిడ్డపాపలు లేనివారే మేము కట్నములు శుల్కములు మానెదమని చేవ్రాళ్లు చేసినారఁట.

నటి—కొందఱు పెదతెక్కలపిల్ల లుండఁబట్టియే సజ్జనులు వినయసంపన్నులనగు సాధారణగృహస్థులబిడ్డలు తృణీకరింపఁబడుచున్నారు.

సూత్ర—నా కింకను నల్లమందు పట్టియు లేదు. ముందు మాట వెడలుట లేదు.

నటి—మీరు కొంతవిశ్రమింపుఁడు. అల్లుఁడుగదా యిపుడు నారసపాత్రము ధరించి వచ్చువాఁడు. ఇంతలో మీరు పగుదుకొందురు.

సూత్ర—నీవెంటనె వచ్చెదను. పదపద (నిష్క్రమింతురు.)

నారసుఁడు—(ప్రవేశించి) చీ నరజన్మము దుర్లభ మనువారిపక్షమున నేను నిలువను ఏదో ప్రపంచాతీతమైన దుష్కర్మము చేసినవానికే మానవజన్మము లభించును. పూర్వజన్మకృతపాపమంతయు ముద్దయై మాతృగర్భమునఁబడు నని నాయభిప్రాయము. సుఖపడుచున్నవాఁడు కోటికొకఁ డుండెఁడు. ఉండెనా వాఁడు బ్రహ్మదేవుని పొరపాటునఁ బడినవాఁడు. దురాశాగ్రస్తమైన యీప్రపంచములో అసూయాపిశాచబాధిత మగు నీజగత్తులో సుఖము దొరకుటకు

సందున్నదా! బలవన్మరణము పాతకహేతు వను భయమున నీకుంటిమాట లాడుచున్నవాఁడను, గాని, యీవేషముం దాల్చి యిట్టిగాఢారణ్యములో నొక్కక్షణ కాలమైన నుండవలసినదా. గ్రామములలో నోట బెల్లము హృదయములోఁ గత్తెరయుఁ గలనరులలో మసలుటకంటె నోరులేని యీ మృగములలో నుండుట యొక్కింత సుఖకరముగానే యున్నది. ఓనరులార! ఏమి మీప్రయత్నములు!

మం. మసిఁబూసి చేతురె మారేడుఁగాయ, మంచిచెక్కఁగఁ జేసి మాయ చేసితిరి
పూఁట కన్నములేని పురుషుని గొప్ప, ధనవంతుఁగాఁ జెప్పఁ దలఁచితి రకట
పెద్దవేషము వేసి విద్యార్థిగులము, మేసించు మెలఁగెడు మి మ్మేసునందు
ఎరవుసొమ్ములు పెట్టి హీనునిఁ దెచ్చి, రాకొమరుం డని వాకొనఁ దగునె
మీబుణంబుల దాచి మేటిగ విత్త, వంతుల మనుకొన వాకెటు వచ్చె
దొంగపం డొక్కటిఁ దుది నదికించి, పిగిలిపిట్టను బట్ట వేసితి గుచ్చె
గిలిగిచ్చకాయగుత్తులు చూపి రత్న,కింకిణుల్ హరియింపఁ గృషియొనరింత్రె
గడ్డిపోఁచలు మచ్చుగాఁ జల్లి చకిత, హరిణశాబముఁ బట్ట నత్త్రాడఁ దగునె
ఉప్పిపండులగుత్తు లొక్కటిఁ జూపి, యాణిముత్తెపుఁగోవ నడుగంగఁ దగునె
కుంటివారలు గ్రుడ్డికంటివారలును, హావభావవిలాసహారు లటంచు
మోసగింతురె మీకు మోమెట్లు చెల్లు, ధనవంతులార మీధనమెందుకొఱకు
గుణముగ్రహించెదుగుణమెడలంగఁ, బరులమాటలె మీకుఁ బ్రాఁబల్కులయ్యె

(దిక్కులఁ బరికించి) ఆఁ! ఏమిది! వనమెల్లఁ గోలాహలధ్వని మృగములు పరువెత్తు తొందరలోఁ బర్వతముమీఁదినుండి శిలలు దొరలుచున్నవి. ఇంకను బూర్ణముగ సంధ్యాకాలము రాలేదు.

గీ. అనుభవముగల పెదపెద్దవనమృగములు, పొదలుచేరంగఁ బోయెడుఁ బూర్వరీతిఁ
జలన మొందక యెడపిల్లలబలముగ, ముందుఁ బరువెత్తలేఁ గలమూరుకొనుచు.
ఇది యేమై యుండునో.

గీ. డొక్కలఱనిండఁ బరువెత్తఁ బ్రక్కలెగిరి, యెగిరిపడుచుండె నేలయీపృగికిఁ జాల
ప్రొద్దునుండియు నలజడి పుట్టఁబోలు, నడవిలోపలఁ గనిపెట్టనైతి నౌర.

ఇస్సి అడవిలోఁ బడియుండియుఁ దుచ్ఛమానసలోకముం దలంచుకొను చున్న నాదోషముననే హాయిగా నుండుజంతువులకుఁ గష్టము ప్రాప్తించినది. ఇంతకాలమునుండి యిందలిజంతువులతో సహవాసముచేయుచున్నను నాకు

వానిత్రృప్తియు సౌమ్యగుణముఁ నబ్బక యిప్పుడు పశుప్రాయత మాత్రము కలిగినది. (పరికించి) ఏమిది నాశరీరముగూడ భయముచేతనో యానందముచేతనో గగుర్పొడుచుచున్నది. పెల్లాఁకలిగొన్న మృగరాజు తనగుహనుండి వెడలి వచ్చుట లేదుగద! నోరులేని మృగముల కున్న పసికట్టుగుణము నాకు లేదు. ఒక్కజంతువున కైనను నాశరీరమును సమర్పించి బలవన్మరణదోషమునుండి తప్పించుకొను భాగ్యము నాకు దొరకదా! భూతతృప్తి చేయుట యెంత వానికి! (చూచి) అద్దిర! ఈయడవియంతయు మలయపర్వతమునుండి వీతెంచు చల్లగాలి నలనఁ గాఁబోలు మంచిగంధపువాసన కొట్టుచున్నది. ఇదియేదో శుభసూచకమే. నాయొడలు చల్లఁబడినది. నే నెవ్వరికైన నుపకారము చేయఁగలుగుదునా! నేనా? పరోపకారిని! (విని) మనుష్యస్వరము. విచారించెదను,

(పరిక్రమించును.)

సూత్రధా—(ప్రవేశించి) ఇప్పటికి నల్లమందు పట్టుచేసినది. భుక్తాయాసమును గొంత తీరినది.

నటి—(ప్రవేశించి) నల్లమందుతిక్కలో సారసునివలె నెక్కడికైనఁ బోయినారేమో యని భయపడి వెదుకవచ్చితిని.

సూత్ర—నీవేమి చేయుచున్నదానవు.

నటి—పిల్లకు బాలయోగివేషము వేయుచున్నదానను.

సూత్ర—ఇందాఁకటి తరవాయి రెండుమాటలు వినవా? ఒక పెద్దయుద్యోగి కూఁతునమ్మిన ధనముతోనే మేడఁగట్టినాఁడు.

నటి—ఉద్యోగులకు డబ్బు కొలబత్తెము. ఇట్టికోపు రాకున్న వారికి గృహస్థనామము రాదు. బీదవారు పుచ్చుకొన్నఁ దప్పేమి.

సూత్ర—ఇంకొకటి వినుము.

గీ. పెద్దవారలతనయుల విద్యఁ జూచి, పేదవారలు వారితో వియ్యమందఁ
దలఁచుట యనర్థహేతువుదానివలనఁ, గొంపగుండము నడుచుండెఁ గొందఱకును

నటి—"వివాహశ్చ వివాదశ్చ సమయో రేవ శోభతే" ఆహా! ఎంత యనుభవశాలి చెప్పెనో.

సూత్ర—విద్యలేకున్నను ధనముగలవారి కెంద ఱిచ్చుచున్నారు. దానివలన హాని లేదు.

నటి—కల్నములు మెండు; అనమానసంబంధములు విశేషము.

సూత్ర—ఇసుకప్రాఁతఱ; సమానసంబంధమునకు నేనొక యర్థము చెప్పెదను. తల్లిదండ్రుల యైశ్వర్యములలో సామ్య మక్కఱలేదు. వధూవరుల మనస్సులలోని ప్రేమ సమానముగా నుండినఁ జాలునని—

నటి—ఇప్పటి మనహ్రస్వరంగములోని కథ యట్టిదే గదా. (విని) అమ్మా వచ్చుచున్నానే.

సూత్ర—సారసుని వెదకు బాలయోగి భూమిక మనయమ్మిగా వేసినావు. సరి మనమిరువురమును బైనుండి కుఱ్ఱవాండ్ర సంభాషణము విందము రా.

(అని పరిక్రమింతురు.)

(బాలయోగి ప్రవేశించును.)

బాల—అగమ్యగోచరము. ఏవైపునకుఁ బోవుచున్నదాననో. ఎపుడు నా యొడల యౌవనాంకురము పొడసూపినదో నాఁడే నేనొరులసొమ్ము కానలసినదాననైతిని. అది యేటిమాట. ఆఁడుది పుట్టినతోడనే యొరులసొత్తు. పుట్టుటయే యొరులకొఱకు; తనుశరీరములను బోషించినట్లె బిడ్డలను దల్లిదండ్రులు పోషించి కాలగతిచేఁ జేతులలోనుండి విసరివైచెదరు. పుట్టమీఁదనే పడునో పుడుకమీదనే పడునో దూరముననే పడునో దాపుననే పడునో యదృష్టము. ఉద్యోగవశమున భర్తలతో దూరదేశములలోఁ బడుట వింతకాదు. ప్రత్యవాయజనకమును గాదు.

గీ. పనులవెంబడి నుద్యోగవశత దూర, దేశముల కేగినంతనె దిగులువడుట
యాత్మనాశనహేతువౌ సకట కన్నుఁ, బ్రామిజనులను ముగ్ధులగా మదించి
కాలిక్రిందను గన్నము ల్గాలిలోన, హర్మ్యనిర్మాణములు సేయునట్టి వారి
నెట్లుతప్పించుకొనవచ్చు నెవరితరము, దొంగయుమనుష్యునట్టిఁ జేతూఱిచూడ
రాదుమాటలు నేర్చిన ప్రజకె యిట్టి, కలిని బలమెక్కుడగు మాట కాఁగడవ
బ్రహ్మవశమా నెమాటలఁ బక్షిగణము, మృగతతియు లోఁపడుటవింత యేదిగంత
కీర్తులగు దొడ్డవారును గిక్కురుమన, కుండ లొంగుచు నుండి రుద్యోగ మేది
యాస్తి యెక్కడ నిల్లెందు నైన బలఁగ, మెచటఁ గలదను శంక కే యొడము లేక
పెద్దతిలపాగ గలవాఁడు వృద్ధుఁడాలు, బిడ్డలున్నారు వీనిని విశ్వసింప
వలయుననిముందు వెనుకలు కలయఁజూడ, కాత్మజలఁ గోలుగానిచ్చియన్నిటికిని
దూరులగుచున్నజనకుల దూఱనగునె,

ఎవ్వరికిఁ దెలియకుండ నిలువిడిచి వచ్చితిని. తగినఫల మనుభవించుచున్నాను. లేనిది లేనే లేదు. పోయినవాఁడు పోయెను. ఊరకుండక యేల యీయర

ణ్యము చొరవలయును. వైరాగ్యముచే నాతఁ డేవంకకుఁ బోయెనో వెదకుట నాతరమా! ఒడిలోని వస్తువును గానక యూరెల్ల వెదకు నే నట్టి సద్గుణాన్వితుని నిగర్వచూడామణిని పట్టుకొనఁగలనా. న న్నక్కఱ చేయునా. మూఁడుదినములనుండి తిండిలేదు. నిద్రలేదు. ఎవ్వరు చూచెదరో యను భయము. ఓపరమేశ్వరా! ఇపుడు సాయంకాల మగుచున్నది. ఎక్కడ నిలుతును. ఏచెట్టుక్రిందఁ బండుకొందును ఏవనమృగమైన నన్ను మ్రింగివైచు నేమో. ఇప్పుడుగాదు ప్రాణములమీఁది నిరాశ. (చూచి) చీఁకటి పడుచున్నది. క్రింద ముల్లున్నదో కల్లున్నదో! ఇఁక నొక్కయడుగుఁ గదపఁ జాలను. కాని యిట్లె నిలువుగాళ్లమీఁద నుండెదను. అల్లవె! రెండుదీపములు కానవచ్చుచున్నవి. నాతండ్రితో వేఁటకాండ్రు చెప్పినట్లు పెద్దపులి కన్నులు చీఁకటిలో మెఱయుచున్నవి గాఁబోలును. క్రమక్రమముగఁ బెద్దవిగా సమీపమునకు వచ్చుచున్నవి. కాదు కాదు, పులికాదు నాతండ్రి యాజ్ఞపై నన్ను వెదకవచ్చువారి కాఁగడాలు. బోయిలవాఁత యేమి. నా తండ్రి యందలమెక్కి వచ్చుచున్నాఁడా. ఇంక దాఁగినలాభము లేదు. వారికంటఁ బడియెదను. నేను వారి నెలుఁగెత్తి పిలుతునా. ఈరాత్రి భయము లేకుండును. (గొంతు సవరించుకొని) కంఠములో చెమ్మలేక మాట వెడలుట లేదు. ఓదయాళులారా! నావంకకు వచ్చి రక్షింపుఁడు. అంధకారములోఁ బడియున్న దానను.

సార—(ప్రవేశించి) నాగుండె గరఁగించు నీయార్తనాద మెవ్వరిది.

గీ. బాటసారి వెఱవవలదు వచ్చుచునుంటి, నడుగుఁ గదపి యవల నరుగఁబోకు
మోసపోకు దీపములు గాఁగడాలంచుఁ, గొఱివిదయ్యము లవి గొంకఁ బోకు.

బాల—(విని) ఎవ్వరి దీస్వరము. ఎంతశ్రావ్యముగా నున్నది.

గీ. రమ్ముదీనబంధు రక్షింపుమీ నన్ను, నడచినడచి కాళ్లు వడఁకఁ జొచ్చె
నెంతనడచె. నేని యిద్దరియద్దరి, దొరక దడవి నాకుఁ దోడువచ్చె.

సార—ఇటు రమ్మిటురమ్ము, నీకు దగ్గఱగాఁ జితుకులు రగిల్చి మంట వేయుచున్నాఁడను. ఈవైపునకు మెల్లగ రమ్ము. వలదు వలదు కొఱివిపాలకత్తె వెలిఁగించుకొని నేనే నీకడకు వచ్చెదను నిలువుము.

బాల—చాలును స్వామీ! మీయాదరభాషణము లూఁతగ నేనే వచ్చుచున్నాను, మీకు శ్రమువలదు. (నడచి) ఇదియేగదా దడిలోనుండి వెలుఁగు కనఁబడుచున్నది. ఏమహాత్మునిదో యాకుటిల్లు. గుమ్మ మాప్రక్కను.

సార—(తడుకు విప్పి యీవలకు వచ్చి) రమ్ము! చాల బడలియుందువు. మాట లోయేటఁ బడినది, కొంచెము విశ్రమింపుము, పాదప్రక్షాళనము చేసికొని శ్రమదీరువఱకు శాంతింపుము. చల్లగాలికై యీతాతిమీఁదఁ గూర్చుందుము. మే మడవి మనుష్యులము, మాయాహారము రుచింపదేమో కాని తెల్లవాఱుదాఁక ప్రాణము నిలుపును. మాతిండి గడ్డితిండి.

బాల—స్వామీ! ఎంతమాట! ఆదరముతో మీ రొసంగునది నాపాలిటి కమృతము. (కాలుసేతులు కడిగికొని కూర్చుండును.)

సార—ఎప్పటి కయ్యది ప్రస్తుతము.

బాల—మీరు కోటికివిడిచిన దుంపతూఁడు నాకు మూఁమూడనైన నధికార మున్నదా. పంచభక్ష్యపరమాన్నములు దిను నాగరకు లేమి వనవాసుల కంటె దృఢకాయులా! నీరోగులా.

గీ. తినక నిలువలేరు తిని నిలువఁగలేరు, జీర్ణశక్తిలే కజీర్ణదేహు
లగుదు రన్నెమాఁడుఁ డని విఱ్ఱవీఁగుదు, రిస్సి నాగరకులు హీనమతులు.

సార—నాయింట నీకు సంశయము వలదు. ఇం దొకరియధికారము లేదు. వలసినపదార్థములు నాజోలిలో నున్నవి. పెట్టెకుఁ దాళము వేయలేదు. ఎవ్వరికైనను నిరభ్యంతరముగ నివి యన్నియుఁ గొనదగ్గములు; భక్షింపుము. (అని కొన్నిముందువెట్టి తినిపించును.)

బాల—(భక్షించి) ఇఁకఁజాలును.

సార—సందేహింపకు-కమండులువులోని నీళ్లు త్రాగి నిద్రింపుము. సెలయేటికిఁ బోయి నేను మరలఁ దెచ్చికొందును. లోనికి వచ్చి నెగడి యొద్ద నొక్కింత చలి కాచికొని—(లోనికిఁ గొనిపోవును.)

బాల—(లోనికిఁ బోయి) మౌనీంద్ర నాకు నిరాయాసముగా నున్నది. ఇట్టి సౌఖ్యము రాజభవనములలో నుండదు.

సార—ఏమి నన్ను వెక్కిరించుచున్నావు. లేక మెఱమెచ్చులో.

బాల—నేను భక్షించినది నీకై పోవుఁగాక-నిక్కమే చెప్పితిని.

సార—గీ. కడుపు నిండ లేదు కన్నులు లోఁతుగాఁ
బోయె మొగము వాడిపోయెఁ బోఁడి
మెడలియున్న దీవ దెన్నివచించినఁ
దృప్తికాదు నీకుఁ దృప్తియెట్లు.

నీకు నాకు నేదో సంబంధ మున్నదేమో! నాకడుపు నిండుగా లేదు కావున నీకడుపు నిండినట్లు నేను నమ్మను.

బాల—మాయింటియొద్దికంటె నిక్కడ నాకముద్ద యెక్కువే య్యైనది

సార—నీయాఁకలి తీఱినదా.

బాల—నిక్కముగాఁ దీఱినది. 1340

సార—అల్లయిన నీమో మేల యొప్పుదఱఁగి యున్నది.

బాల—అనవరతప్రయాణముచే.

సార—ప్రయాణాయాసము వేఱు. విన్నఁబోవుట వేఱు. ధనముం బోఁగొట్టు కొంటివా.

చ. కడుశ్రమకోర్చి న్యాయమున గవ్వగ గవ్వగఁ బ్రోగుచేసి నీ
పసిన ద్రవ్య మన్యులకుఁ బాల్పడెనో యది పెద్ద నంతయే

బాల—గడియకువచ్చు నాగడియకంటెను లోపుగఁ బోవు దానికై
పడుదునె దుఃఖ మట్టి దొక పాటియు నామది లేదు సంయమీ.

సార—నీజ్ఞాతు లన్యాయము చేసిరా.

బాల—చలిది కుండిన సంగీతము, పగటి కుండిన భాగవతము నను జ్ఞాతులు నాకు లేరు.

సార—నమ్మి చెలిమి యొనర్చిన నీయవ్యాజప్రేమకు స్నేహితులు వంచించిరా. ఈడు కానివారలతో స్నేహము చేసితివా.

బాల—స్నేహితు లున్న న న్నీయవస్థకు రానీయరు గద! నిక్కమైన స్నేహితుఁడు లేకయే గద యేమిటికిఁ గొఱగాక పోయితిని. 1340

సార—దుర్వ్యసనములను దాల్చి జనులచే నిందింపఁబడితివా.

బాల—కాల మట్టిదియే కాని నాకట్టి యవస్థ ప్రాప్తింపలేదు.

ద్వి. భ్రింగ మెడుకు లేదు మీసాలమీఁద,సంగతి సంపెంగచమురును రాచి
తిరిగెద నని యెరు లిట్టంగలేదు, పరు వెఱుంగక పెద్దపరు విడలేదు
మ్మనథాకారంబు మఱపించి యుంటిఁ, దన్మయు ల్నాదుసౌందర్యంబు గన్న
నారు లని యెన్నఁడు నుప్పొంగలేదు, - - - - - - - - - - - -
నన్ను నేనే దర్పణంబునఁ గాంచి,కన్నులు ద్రిప్పుచుఁ గంత షారంబు
నవరించుకొనుచును శ్రవణభూషలను,రసధూళి దుడుచుచుఁ బ్రబలగర్వమున
నొడలెఱుంగక మిన్న కుప్పొంగ లేదు,నొడ లుబ్బ మెడవంచి యొరగాఁజూచు
చడుగడుగునఁ దన్ను నందఱుఁ జూచి, కడుఁ గుల్కుచుం దనిగర్వింపలేదు
తొడిగిన కవచంబు తులలేని దనియు, మదుఁగుఁ గట్టితినంచు మడమల దాఁక

జీరాడుచుండెఁ గుచ్చెల లనుకొనుచు, నీరమ్యవేషంబు నితరులు గాంచి పొగడుచున్నా రని పొంగుట లేదు, తెగడుదు రనుభీతి తెగిపోవ లేదు నానల్లెవాటున నాకేమి మేలు, గావించు నితరులఁ గావించు నేమి హాయిలునకై పైఁట యోరగావింప, నయ మితరుల కేమి నాసిగ్గుచేటు మీసంబు మాటికి మెలివెట్టుచున్న, గాసియేగాని లోకమున కేమేలు నగలతో మే నెల్ల నలఁగించుకొన్న, నగగాక లోకులు పడసిన దేమి చెప్పులకిఱికిఱి చెవులు నిండింప, నొప్పరికింతునే నొఱసిన కాలు మఱు నాఁడు గుజ్జెలు సుడఁతలు వెట్టి, కుఱుచగాఁ గుంటుట గొప్పయే నాకు చిరిగిన కుబుసంబు చిల్లులు మాట, విరులు గూరిచి నేను విఱ్ఱవీఁగుదు నె పొగచుట్టచేఁ బెదవులు నల్లఁబాఱ, నగరు దమ్ములమున వచ్చునే యొత్తు లుకలుక మ్మని తలలోఁ బుట్టుపేలు, మొకమునఁ బ్రాఁకఁ బూల్చుడుతు నెసికను తలటొప్పి యోరగాఁ దగిలించుకొన్న, నొలికిన దేమి నాయొడిలోనఁ జెపుడ.

సార—మఱి యేల నీమొగము వికాసము మాలియున్నది? ఎంతదుఃఖితున కైన నూఱట గలిగించెడు నీయరణ్యవినోదములు నీ కేల రుచింపవు. చూఁడు మీయెలుక మనయెదుట నిర్భయముగఁ దిరుగుచున్నది. ఈజవ్వాజిపిల్లిపిల్ల తల్లిమీఁదినుండి కుప్పించుచు నెట్లాడుకొనుచున్నదో! (మొగము చూచి) నామాటలు నీకు దుఃఖోపశమనము చేయుట లేదు. కన్నీ రేల విడుచుచున్నావు. నీ కేరసమిష్టమో యారసముననే కొన్నిమాటలు చెప్పెదను. కథలు చెప్పుదునా.

బాల—నాచరిత్రమే యొకకథ.

సార—ద్వి. వెనుకముందెఱుఁగకవిద్యాధికుఁడను, ఘనకవిననిపెద్దగర్వంబునూని
సకలజ్ఞుఁడ నటంచు వికలప్రసంగ, వికటవాదంబుల వెఱ్ఱివై సభల
నపలాపములు చేసి యందఱిలోన, నపకీర్తిభాజనం బగుసంద వడితొ.

బాల—ద్వి. కప్పలరీతి బెకబెకలు వోవు, తప్పుడుకవుల నిందఱఁ జూచుచుండి
తగుదునమ్మా యని దఱికొననంత, మగునని యటు సిగ్గుమాలితి నొక్క.

సార—లోకమున వల పనునొకవస్తువు కలదు; స్త్రీపురుషుల నది మోసగించును. ఒక వేళ నీవట్టి వెఱ్ఱిలోఁ బడితివా సిగ్గుసిగ్గు - ప్రేమ, వలపు నను మాటలు మఱచిపొమ్ము. యౌవనవంతుల పరిహాసమే ప్రేమ. ప్రపంచమున నిజమైన ప్రేమ లేదు. మనసు గలసిన ప్రేమము లేదు.

బాల—(ఉస్సు రని కన్నులు తుడిచికొని) స్వామీ! నన్నిఁకఁ క్షమింపుఁడు. నన్నా వస్తువే చెఱిచినది. నీయట్టిమహాత్ముఁడు నివసించు నీపవిత్రస్థలమున నాయ పవిత్రపాదమును బెట్టినందుకు మన్నింపుము. నాయందు నీకు జాలి పుట్టుఁ గాక! శాంతికొఱకు వెదకుచున్నాను. గాని, నిరాశ నాకుఁ దోడైనది.

సార—తెలిసినది, నిమిషములో నీకు శాంతిని గలిగించెదను.

బాల—నీపాదము లాశ్రయించి యుండెదను.

సార—నీయుదంతము వినవలసి యున్నది. నీతండ్రి?

బాల—గౌతమీతీరవాసి. ఒకప్రభువు.

సార—గౌతమి యనిన నెక్కడి యొద్దు—తొంబదియామడ—

బాల—రాజమహేంద్రసమీపమున.

సార—గొప్పవారలలోనె ప్రేమకు భంగము, ధనికులబిడ్డలకై నిర్ధనుల వేసములు

బాల—అట్లే జరగినది. నాచక్కఁదనమును బొగడిరి. కొందఱు నాతండ్రిని బొగడిరి. కొందఱు తమ్మే పొగడికొనిరి,

సార—(తన) ఈ వేషము స్త్రీవేషమా! సరి.

బాల—పూర్వవంశమును గొందఱు స్తుతించిరి. కొందఱు సమీపబాంధవ్యము-కొందఱు పౌరుషము- కొంద ఱసమర్థులు పరులచేఁ బొగడించికొనిరి.

సార—ఇఁక మోసము సులభముగా నగును.

బాల—ఎన్నో కానుకలు - ఉత్తరములు - రాయబారములు.

సార—చెప్పవలసిన దేమి.

బాల—వారిలోఁ గొందఱు నన్ను నిజముగా వలచిరి.

సార—నీవు స్వయంవరప్రసంగమా చెప్పునది.

బాల—ఆఁ! ఎందఱో వచ్చిరి.

సార—అంతమందిలో నొక్కని నేఱికొనుట కష్టము.

బాల—రెండావృత్తులు తిరిగి మూఁడవనారి నిర్ణయమునకుఁ గడఁగితిని. ఇంత కంటెఁ గన్నులు గట్టి యొకరిచేతి కందిచ్చిన మే లనుకొంటిని. లేదా యొకరు రాక్షసకృత్యమో - లేదా చీట్లు వేయుటయో మేలని యెన్నికొంటిని.

సార—తరువాత.

బాల—ఒక్కపురుషుఁడు నావంకఁ దిన్నఁగఁ జూడ లేదు. నమ్రత!—సాధారణ వేషము. అధికార ముండినట్లు కనఁబడ లేదు. ఆభరణములు లేవు. జ్ఞానము కంటె విలువయైన యాభరణము లేదు. నాకది యే శాపలయును. మాట

లాడిన సభయంతయు నిశ్శబ్దము. కాని, మాటయే కఱవయ్యెను. నేను నిర్ధారణకై యొకతావునఁ గన్నుమరలించితి నని కుపితుఁడై కాంబోలును నిన్ను నీగర్వ మడఁచును లే యనుకొనియె నేమో దిగ్గున లేచి పోయెను. ఎక్కడికో పోవును. బ్రదికియుండఁ డని తలఁచెద. ఈతప్పు నాది. ఆతని మరణ స్థలమున నాకు మరణము దొరకుఁగాక.

సార—అంతమంది యుండఁ, బోయినవానికై యేల.

బాల—ఆతఁడు నాకొఱకుఁ జచ్చును. నేనతనికొఱకు జచ్చెదను.

సార—ప్రాణము పోఁగొట్టుకొనరాదు నే నట్టియత్న మొకప్పుడు చేసియు మానితిని. (చేయిపట్టుకొనును.)

బాల—(స్పర్శచే) నీవేనా యేమి! అట్లే యున్నది.

సార—సారంగివా యేమి! నేనే యాపాపిని.

బాల—పాపి వెట్లయితివి.

సార—నీ వనికొనినట్లు చావని వాఁడను.

బాల—(కౌఁగిలించి) ముందే చెప్పితిని. నిన్ను వంతనొందించితినని.

సార—కాదు! ఈశ్రమ కలిగించినది ముందు నేను.

బాల—సారసా ప్రాణపదమా!

సార—మనోహారిణీ సారంగి.

సారం—ఇఁక నాకష్టము తీఱినది.

సార—ఇఁక నెవ్వరికష్టము తీఱవలయును.

సారం—నే నిట్లయితి నని పరరాజులు నాతండ్రిపైఁ గత్తికట్టిరి.

సార—(పర్ణశాలలో నొకమూలనున్న కత్తి పట్టి కొని) అట్లయిన రమ్ము. మన మాతని కష్టములం దీర్తము.

సారం—నాతండ్రికిఁ బుత్రులు లేరు. వానియనంతరము మనమే.

సార—అతనినే వేయేండ్లు సుఖముగా మననిమ్ము. మన మిట్లున్న మన కిదియే సర్వరాజ్యమును.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రియగవేషణ మను పంచమరంగము.

---

౬. అర్ధరాజ్యము.

(సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించు)

గీ. కొలుతుఁ దాదృగ్గభీరవాక్కలిత నెద్ది, దక్షిణోత్తరపాంచాలధరణి రాజు
నకును విప్రునకును బంచుటకుఁ బఱచిన,గడను బురుడించునట్టి గంగాభవాని.

ఆహా ఏనుఁగునకుఁ గడుపునిండ నాహారము కట్టుఁగంబమునొద్దకుఁ దెచ్చి పెట్టి,చీమ తిరిగి తిరిగి పస్తుపడియుండునట్లు చేయుభగవంతుని విలాసము.

గీ. వివిధవేది చాపవిద్యాగురుండు దే, హి యటసంగఁ బ్రభువు హీనునట్లు
లేదు పొమ్మటంట లేశంబొసంగుట, యజ్ఞ నధకుఁ జేయు టతని లీల!

మాకథానాయకుఁడును మాకవియు నొక్కస్థితిలో నున్నారు. ఎల్లకాలము నెవ్వరు నొక్కరీతి నుండరు. (అటునిటుచూచి) నాప్రియురాలు వచ్చినా పెద్దనాటకములకువలెఁ బెద్దయుపోద్ఘాతము నడుపును. దిగుదిగు మని యెంతఱు చెప్పుచున్నను వినని యుపన్యాసకునివలె విడువదు. పైఁగా వారివలెనే యున్న ప్రొద్దుమాడక యిట్టివా రేల రమ్మనవలె నని తిరుగఁబడును. వచ్చినఁ దా నేల ప్రాస్వముగాఁ జెప్పక పెంచవలయునో! కుదించుము, సాఁగవేయు మని యెవ్వరైన మొదటఁ జెప్పిరా యనును. కొంపముంచి నేనును బెంచుట లేదుగద? కథలోనికి దిగుచున్నాఁడను. (అని పూవులు చల్లి వెడలిపోవును)

(ఇరువురు పురుషులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ఒకఁడు—బావా! కాంపిల్యనగరమునకు నీవు క్రొత్తవాఁడవు.

రెండవ—ఔను నాజన్మభూమినే మఱచితిని.

ఒకఁడు—రాజున కాసన్నపరిచారకుఁడవు! నీపల్లెటూరు పడియుండనిమ్ము.

రెండ—జన్మభూమి కీడు లేదోయి. నీ కారుచి బాగుగాఁ దెలియునే.

ఒకఁడు—ఇక్కడ నేమియుఁ దోఁచుట లేదు.

రెండ—మాకందీపురము కొట్టినపిండి - రాడీభటుఁడనని యూళ్లపైఁబడి మల్లె పురుగువలె దోఁచుకొని తినువాని కిక్కడఁ దోఁచునా. కనిపెట్టి సీకిట్టి శిక్ష విధించినారు.

ఒకఁడు—రాజ్యము పోయినపిదప మనరాజుగారిచర్య క్రొత్తక్రొత్తగా నగపడుచున్నది. మాటిమాటికి నీశ్వరధ్యానము.

రెండ—నీ కింటిమీఁద ధ్యానము లేదా.

ఒకఁడు—అది యెట్లు చెప్పుము.

రెండ—నీవింటిపట్టున నుండి యెడలు మఱచితివి.

ఒకఁడు—మనమహారాజు?

రెండ—రాజ్యగర్వమున మిత్త్రుని మఱచినాఁడు.

ఒకఁడు—నాకిక్కడ శిక్షగానే యున్నది. రాజాకశిక్ష దైవ మొకశిక్ష.

రెండ—కన్నులగర్వము దిగుట కొక్కపు డొకయుక్తి దైవము పన్నును.

ఒకఁడు—శివధ్యానము చేసిన గర్వము దిగునా.

రెండ—పిచ్చివాఁడా! అది ధ్యానము కాదు.

ఒక—విజయపక్షపాతి - అనిన—

రెండ—మఱి యేమనును.

ఒక—మహాధనుర్ధర! కుమారైకప్రియ! చాపగురు! రాజకళాహారి! శుద్ధబ్రహ్మస్వరూప! ఇవి?

రెండ—మఱి యేమి—ప్రక్క బెదరుమాటలు.

ఒక—కోపముద్రితములా?

రెండ—అందుకు సందేహ మేమి?

ఒక—నేను నిలుచుటకు సమయము గాదు. వినవచ్చునేని రహస్య మొక్క ముక్కలోఁ జెప్పుము.

రెండ—తన్నవమానించిన ద్రోణాచార్యుని గూర్చినవి.

ఒక—అట్లు చెప్పుము. పల్లెటూరిబడియొజ్జవలె నుచ్చరించినమాటల యర్థమే తెలియకున్నవాఁడను.

రెండ—శ్లేషార్థము తీయవలయును.

ఒక—నే నింకను బెరటిత్రోవనే యున్నాఁడను.

రెండ—ఇప్పుడు తెమలదు. నీవు పొమ్ము. నేనును బోవలయును. పోని నిలు నిలుము.

యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకమునాఁటికి నీ వసూయ విడిచి పూర్వస్నేహమును బాటించి విచ్చేయుమని ద్రోణాచార్యులు శుభలేఖ వ్రాసినారఁట.

ఒక—వట్టిచేతుల—తనకు లేదు తగ వెట్లు కొనిపోవును.

రెండ—బెల్లము వండిన ప్రొయ్యి లే. కొండంతగర్వము వహింపవచ్చును గాని గోరంత యవమానము సహించుట కష్టము.

ఒక—అశ్వత్థామకు యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకమా! ద్రోణునంతవానికి రాజ్య మేటికి.

రెండ—జయించినవాఁ డేమిచేసికొనును. తెలియనివాఁడవు నీవని నీవు చూచుకొమ్ము త్రాడెక్కువాని నెంతదూర మెగఁద్రోయుదును.

ఒక—రాజ్యము లేనిరాజుకడ నాకొలువు నచ్చలేదు. (పోవుచున్నాఁడు)

రెండ—ఇదిగో సభ!

గీ. ఖండపరశునిశిష్యుఁ డఖండపరశుఁ, డతనిప్రియశిష్యుఁ డవనికి నస్త్రగురుఁడు
వానిశిష్యుఁడు విజయుఁ డీనరుస గాదె, వసుధ శిష్యపరంపర వఱలవలయు.

స్వయముగా మారా జభిషేకసమయమునకుఁ బోయిన లాభ ముండును. పోక పోయినను భారద్వాజుఁడు దీర్ఘకోపి గాఁడు. అంతయుఁ జూచెదను. ఈ కన్నుల కీతెప్ప దూరముగా లేదు. (అనిపోవుచున్నాఁడు)

(భీష్మద్రోణకృపులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ద్రోణు—దేవవ్రత! లక్ష్మి యొకరి సొత్తు కాదు. ధనగర్వము విష్ణుదేవునకును నొకప్పుడు తగ దనియే తలంచెదను. నన్నడిగితిరా—

గీ. వైదికుని కేల మేదిని ప్రాభవంబు, నైదువ్రేళులు లోనికి నరుగఁ జాలు
బిడ్డఁ డేడ్చినఁ బాలకై గిడ్డి నీఁడె, బాల్యమిత్త్రుఁ డటంచు సంబరపడితిని.

అడుగుటయే సిగ్గు. అడిగి లే దనిపించుకొనుట యంతకంటెను సిగ్గు. లే దని చల్లఁగఁ జెప్పిపుచ్చక నిందతో వెడలించినపుడు నీకువలె నాకు స్వచ్ఛందమరణముండినచో నపు డాతని గుమ్మములోఁ జచ్చి బ్రహ్మహత్య వానితలఁ గట్టియుందును.

మ. అపు డీ వించుక యాదరింప వను, నావ్యాపార మేమానొ యీ
కృపుఁ డున్నాఁ డిఁక వల్దు పొమ్మనిన నే నీపాటి కెం దుందునో
కృపి యే మానె కుమారుఁ డెం దరుగునో,

భీష్మ—..............................పృథ్వీశ జనుల్ తిండి లే
కుపతాపంపడు చెందఁ బ్రదుకలే దో యట్లనం జెల్లునే.
నిన్నుఁ జూడకున్న నీవిద్యను జూడకున్న వారు గ్రుడ్డివారు.

మ. ఒక రే మీఁగల రీవిధాద్భుతకళాయుక్తుండ వౌ నీకు నీ
సకలక్షోణి యొసంగఁ దీఱ దపుడా జ్ఞం జేసి కైజీతమి
చ్చి కడుం జుల్కన జేసినాఁడ నదియే సిగ్గయ్యెడిం జాలుఁ జె
ప్పకు నీ వీయుఖిలోర్వి నేలఁదగు ద ల్పం జెంత పాటింపఁగన్.

ఓచాపాచార్య!

ఉ. నీవును నీతనూజుఁడును, నేఁడు జయింపరె లోకమెల్ల నా
త్రోవకు రారుగాని ద్రుపదుం డురుగర్వము నొంది యబ్బురం
బీవసుధాధినాయకులు నీవు సమానులె పాలనంబునం
బావకతేజులై నెగడు బ్రాహ్మణు లెంతకుఁ జాల రెన్నఁగన్.

వెనఁక నెత్తిఁ బెట్టికొనక రాజులచే మోయించుచున్నా రన్నది మఱచి యిల్లు
సొచ్చి వాసములు లెక్కించు దుష్టరాజుల శిక్షించుట కెన్నియో మార్గములు.
అందు నీదొక్కటి.

గీ. బ్రాహ్మణుం డంత యతఁగుఁజే రాజ్యమున్న,
జాదులుఁబ్రసాదమను నట్లు జను లదృష్ట
వంతు లీనీతనూజుండు వలఁతి యావ
రాజ్యమున నిల్పు మేలుము ప్రాభవముగ.

ద్రోణ—గాంగేయ! నా కీఁడరు వేల.

క. ఉడు కాతె గర్వ మాతని, కుడిగించిన యంతలోన నుర్వీభర మి
ప్పుడు తనయునిపై నునిచెద, బుడుతల కది యొకవిలాసముగ సుఖమిచ్చున్

భీష్మ—సత్యమే. అశక్తతవలననా కొడుకులపై రాజ్యభార మిడి పెద్దరాజులు
తప్పుకొనుచుండుట - వారియూహాయు నిట్టిదియే.

ద్రోణ—నా కిప్పు డొక్కటి తోఁచుచున్నది. దీనికి మీ రేమందురు.

భీష్మ—నీకుఁ దోఁచినదాని నొఁగాము లెవ్వరు తెల్పఁగలరు.

ద్రోణ—గీ. పిలిచితిని మాటమాత్రకు బిడియపడక
వచ్చునే ద్రుపదుండు సర్వధరఁ గోలు
పోయి సామాన్యవరునట్లు పోల దొక్కొ
యర్ధరాజ్యంబు వాని కీయుంగఁ దలఁపు.

భీష్మ—ఉత్తమమైనయూహ. అశ్వత్థామ నయకోవిదుఁడు. ఇప్పుని కెవ్వరి నియో
గింతము.

ద్రోణ—వెదుక నేల బాల్యమునుండి నీచేతులలో మెలఁగి శాపమునకుఁ జాప
మునకుఁ జాలిన కృపుఁడు గలఁడుగద! ఇది వ్రాసి యుంచినాఁడను వినుండు.

భీష్మ—సర్వము సిద్ధముచేసి యే యుంచినారు.

ద్రోణ—"నీవు నావశమైనపుడే నీరాజ్యము నావశ మైనదిగదా.

గీ. అపహరించుదురుద్దేశ మెపుడు లేదు, నాదుకోపంబు చల్లారె నాఁడె, నీదు
గర్వ ముడిగినదో లేదో కనుఁగొనంగ, నింతకాలము నీరాజ్య మీయకుంటి.

నీపశ్చాత్తాపముఁ దెలిసికొంటిని. గంగానది దక్షిణపుటొడ్డు మొదలుఁ జర్మణ్వతి
గరునుఁగాఁ గల దక్షిణపాంచాలమును గొని యిప్పటి నీకాంపిల్యపురమునో
మాకందీపురమునో రాజధానిగాఁ బరిపాలించుకొమ్ము. ఉత్తరపాంచాలము
మాయశ్వత్థామ యిచ్చివచ్చినన్ని నాళ్లు తన కహిచ్ఛత్రపురము రాజధానిగాఁ
బాలించి కౌతుకంబుతీఱిన వెనుక నీరాజ్యమున కప్పటిరాజున కిచ్చి వేయును"

భీష్మ—బలే స్తుత్యర్హముగా నున్నది.

ద్రోణ—మధ్యవర్తి మాబావ యిచ్చచొప్పునఁ జెప్పినను - ఈమాటలు చెప్ప
వచ్చును.

కృపు—నడుమ నామాట లేల మీరు చెప్పినట్లే యక్కడఁ బాడెదను.

ద్రోణ—మీయల్లుని నే నన్యాయము చేసినట్లు నీవు తలంతువేమో యని
భయముచే నీస్వాతంత్ర్యమునకుఁ గొన్ని విడిచితిని.

భీష్మ—అతుకులు గలియున ట్లీకృపాచార్యుఁడు కొన్ని తోవాసములు వేసి
మాటలాడఁగలఁడు.

కృపు—కానిండు కానిండు.

ద్రోణ—ఒక్కటి మఱవకుము.

గీ. బ్రాహ్మణుఁడుసంతసించు నాప్రాతికూల్య, మెప్పుడును రాదు రాజులుతృప్తులయ్యు
హృదయకాఠిన్యమును వీడ రెల్లవాగు, నది పరీక్షింపఁ జేపట్టె నను ము సగము

భీష్మ—అవమానము నొందినవారు విరోధిచే మరల రాజ్యముంగొనుట కష్టమే,
పుచ్చికొని కుయుక్తులు పన్నకుండువా రుండుటయుఁ గలదు. కావునఁ
జేటిప ట్టుండవలసినదే యని నాతలంపు.

ద్రోణ—కృపాచార్య నీవు ద్రుపదుని సంతుష్టుం జేసి వచ్చినదాఁక యావరాజ్య
మున కశ్వత్థామ నభిషిక్తుం జేయను

భీష్మ—దానికి దీనికి సంబంధ మేమి.

కృప—ఇదె పోయి వచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ద్రుపదుఁడు ప్రవేశించును)

ద్రుప—నేను జేసినది పెద్దతప్పు. తప్పు చేసితి నని యొకని కెట్లు లోపడుదును.
ఎట్లు ప్రార్థింతును.

గీ. బ్రాహ్మణుం డవమానింప వచ్చు బ్రహ్మ, వేత్త వాని నెదుర్చుట వెక్కసంబు
సాటిరాజకుమారుని సాహసంబు, నోర్వఁజాలనియుడుకయి యున్న దపుడు.

ఆహా విజయుని సాహసము! గర్వము లేని రా జుండఁడు. ఉండిన వింతలోని దే. రాజ్య మున్న దని గర్వింపవచ్చును. అప్రతిహతశక్తి గలదని యుప్పొంగ వచ్చును. అట్టిది పరాక్రమాయత్తము.

మ. హితుఁడో శత్రువొ సత్తముండొ భటుఁడో పృథ్వీశు దర్శించి వాం
ఛితముం దెల్పిన వానిఁ దృప్తునిగ నేఁ జేయంగ ధర్మంబు భూ
పతినై యుండియు బాల్యమిత్ర మని చెప్పన్ బ్రాహ్మణున్ ధిక్కరిం
చితిఁ ద ప్పం చొక రాడఁగా వలయునే, నీ నిందకుం బాత్రుఁడన్.

అంటి నఁట గదా నేను రాజైననాఁడు నీవు నాతో సుఖంబు లనుభవింప రమ్మని—బ్రాహ్మణుం డసత్యము లాడునా. మదాన్వృతి నేనే మఱచియుందును.

గీ. రాజ్యమంతయు హరియించి ప్రాభవమున
నన్నుఁ బట్టాభిషేకమ్మునకును బిలిచె
గర్వమా యది స్నేహమార్గమ్ము ద్రోణు
నింతమాత్ర నహంకార మేలపట్టు.

పిలిచినదానికిఁ బోవలయునా వలదా. వీతరాజ్యుఁడ నేనని పోదును. అనఁడు గాని రాజ్యముగల బ్రాహ్మణునకు వీతరాజ్యు లగురాజులతో మైత్రియెట్లు పొసఁగు ననిన—

గీ. బ్రాహ్మణుఁ దిరస్కరించిన వంతగూర్ప, దర్థినని వచ్చి బాలునకంచుఁ గోర
ఘోరకృత్యం బొనర్చితి ధారుణీశు, రాజ్యమది గర్వపుంబ్రోవు ప్రకట మయ్యె

లోకులు తమతమ పూర్వసంచితమైన యదృష్టమును రాజునొద్ద దాఁచిపెట్టు కొందురు.

గీ. ధారుణీపతి కోశాధికారి ప్రజలు, పన్ను లనుమిష ధనము దాపఁగ నొసంగి
కొందురు సుఖార్థ మపుడప్పు, డందు గవ్వ, యైన ముట్టంగ రాజున కైతిగాదు.

ప్రపత్తిసంఘములు సహకారసంఘులు నిట్టివే కాని రాజున కవి క్రిందిమెట్టులు. ప్రజలసంతృప్తి యనుఫలమును మాత్రమె రా జనుభవింపవలయును గాని దాఁపుడుధనముం దాఁకనైన రాదు.

గీ. అడిగినప్పుడు వారికీయక తిరస్క, రింప నేమర్థ మగును హరింపఁ గన్న
కుట్టినను మాట కాదెలోకులుసహింతు, రేయొనర్చితిఁదప్పు తా నెట్లుతొలఁగు.

రాజును వేఁడుట కష్టము కాని భూసురరాజును వేఁడుట కష్టము కాదు, సైచ్ఛ మును గాదు, వేఁడిన నిచ్చునా. కోపము తగ్గి యీయ నున్నాఁడేమో! అడుగకయే యిచ్చునట్టివా రడిగిన నిన్నకుందురా!

(తెరలో)

బ్రహ్మవేత్తలకు నమస్కారము. బ్రాహ్మణోత్తములకు మహారాజులైనా యెల్లప్పుడు విధేయులు; వారికి సమయాసమయములు లేవు. ఇందు విశ్వేయుఁడు.

ద్రుప—(విని) ఎవ్వరది! బ్రాహ్మణోత్తములా! ఎఱుఁగనివానికి నాద్వారపాల కుని స్వాగతము చెవులపండువుగా నుండును. (విచారములో నుండును.)

కృప—(ప్రవేశించి) వింతలు వినఁబడినవి. అహంభావము దిగజారిపోవ సేవకులను మాటలు దిద్దినాఁడా: స్తోత్రపాఠములు మార్చినాఁడు. (సమీపించి) ఏదియో-ఏదియో యేమి - విచారించుచున్నాఁడు. అడుగ వచ్చితి ననియో, అడిగిన నేమిచ్చెద ననియో-యేల యిట్లున్నాఁడు. బోధించెదను- రాజా స్వస్తి.

ద్రుప—(కను విచ్చి) ప్రియమిత్రము కృపాచార్యునకు నమస్కారము. ఓరీ! అర్ఘ్య మర్ఘ్యము.

కృప—ఆదరణమునకు లోపము లేదు-వలదు శాంతింపుము.

ద్రుప—నేఁటికి నాపై దయకలిగినది.

కృప—మాదయ యెంతపాటిది-మీరు గొప్పవారు.

ద్రుప—మీయొద్దనా మాగొప్పతనము-మీరిచ్చినఁ గలదు.

కృప—అట్లయిన నిదె యిచ్చుచున్నాఁడను. ఈగొప్పతనముం గొనుము.

ద్రుప—ఆహా! శిరసావహించుచున్నాఁడను.

కృప—గీ. మిత్రమగుటకునాయొద్దమించలేదు, పరులకడనిట్టిగర్వంబుభంగకరము
భద్రముగనుంటివేనిసుభద్రమబ్బు,ననుచునిటుచేసినాఁడనంచనియెగురుఁడు.

పిదపఁ బుత్రునకు మీయందలిదయచే సకలవిద్యలు నలవడినవి. అనుభవ మునం గాని తృప్తికాని రాజ్యతంత్రకళ యొక్కింతయేర్పడుటకై కొన్నినాళ్లు కొంతభాగము నావశమున నుండనిమ్ము. ఈభాగమ్ము గొమ్మని యిమ్మని శపథమ్ము చేసికొనిన నీరాజ్యమునందలి యర్ధరాజ్యమును వాత్సల్యమున నీకొసంగుచున్నాఁడు. (అని యొకపత్రమునిచ్చుచున్నాఁడు.)

ద్రుప—బ్రాహ్మణప్రసాదముం దలదాల్చుచున్నాఁడను.

కృప—నీకు శుభము, సుఖివై నీవు యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకమునకు రమ్ము. నాకు సెల విమ్ము.

గీ. ఉత్సవాహూతులకుఁ దగు నునికిపట్లు, పరిజనంబుల కెల్లను బటకుటీర
ములుగజాశ్వాదులకునుశాలలురచించు,పనివిశేషించిశలదునన్నుపవలయు.

ద్రుప—నన్ను ర మ్మనిన రానా. ఇంతమాత్రకు మీరు రావలయునా. కొన్ని దినములుండి విచ్చేయుఁడు.

కృప—(తన) రాజ్య మొసంగవచ్చుట యీతని కింతమాత్రము పనిగా నగపడు చున్నది. ఇంతలో గర్వమా. నమ్మి యుండరాదు. (ప్రకా) నాభారము తగ్గించుకొంటిని. కార్యగౌరవమున నాఁగఁదీరదు. నాకిందుఁ గ్రొత్తయా!

ద్రుప—మిత్రవాక్యములు విశ్వాసార్హములు.

కృప—మేమునట్లు తలంపవచ్చునా.

ద్రుప—నన్నుమఱవవలదని యాచార్యులకుఁ జెప్పునది.

కృప—ని న్నాయన యేమఱి యుండఁడు. పోయి వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

(నటీసూత్రధారుల ప్రవేశము.)

నటి—నాథా! అపుడుగా దిపుడు వచ్చితిని. ఏమంటిరి.

సూత్ర—నీవుచెప్పునవి త్వరగాఁ జెప్పుము. ఇది మహానాటకము కా దంటిని-గొడవ పెంపకుము.

నటి—గీ. ఆదరించెడువారు లేరైరి కవుల, నడిగినను బెట్టువా రొక్కరైన లేరు
సత్కవికిఁ బేరు లేదు నాచార మైన, నిల్పకుండిన గ్రంథము నిల్చు టెట్లు-

సూత్ర—కవి నందఱు నెఱుఁగుదురు. నీకు నాకుఁ గూడఁ దెలిసినవాఁడే.

నటి—అతనికిఁ జెప్పుకొనుట కిష్టము లేదు, గాని పెద్దనాటకము లొక్కగంటలోఁ బ్రదర్శింప ననువుగా వ్రాయుట చెప్పుకొనవలసినదే. ఈతఁ డొక్కఁడే నిట్టిపనికిఁ దెనుఁగులోఁ బ్రథముఁడు.

సూత్ర—దేశమంతిట నేకవీరులే. చారిత్రముల కొక్కఁడు, విమర్శల కొక్కఁడు కవిత్వమున కొక్కఁడు—

నటి—అశ్వత్థామతో బ్రాహ్మణరాజ్యమునరి.

సూత్ర—పెద్దవి విన విసు గని చిన్నవి వ్రాయుచుండ మనసంభావమఱ మేల తగ్గింపగాదు.

నటి—మనబహుమానము కూడఁ దగ్గునేమో.

సూత్ర—ఉందు ముందుము. నాయొడల సుగంధము వలచుచున్నది.

నటి—మీకుఁ బూర్వజన్మవాసన యున్నదా.

సూత్ర—నీవు తొలఁగుము. నాబుద్ధి మాఱుచున్నది.

నటి—అయ్యో! అయ్యో! మాయన్నను బిలిచెదను.

సూత్ర—చూడుము. నే నేకచక్రపురము బ్రాహ్మణుఁడనుగా ఘూఱిపోవుచున్నాఁడను.

నటి—చూచి, కథాసందర్భమేమి; ఈవేష మెవ్వరిది. ఇక్కడనున్న నేనును మాత్రవ నేమో! (అని పరిష్క్రమించును.)

బ్రాహ్మ—(పరిక్రమించి) దయ యనువస్తువు-వాత్సల్య మనుసత్పదార్థము-రెంటికిని దారతమ్యము కనిపెట్టలేరు. మాయువరాజు భీమసేనుఁడుగారు, భావి కాలవేది.

చ. తనబకుఁజంపునాఁడు తలిదండ్రుల నేడ్వకుఁ డేనుబోయి యీ
తునిసినకట్టెతుంటన హతుం బొనరించెద దైత్యునంచు నే
నని కడు దుఃఖభాగులకు నాపదలో వెడనవ్వు పుట్టున
ట్లొనరిచినాఁడనంట యది యొక్కపరాక్రమ రేఖ యంటహో!

బాల్యమునసే యింతటివాఁ డెదిగి యెంతటివాఁ డైన నగు నని మనసునఁ బెట్టుకొని-

గీ.ద్రుపదుపురంబున నేవురు, నుపమాతీతమగు విక్రమోద్ధతిఁ గళ్యా
ణపరంపరఁ గని ధృతరాష్ట్రపట్టనము సేరి యధికసుఖమున నుండఁ.

వినోదసమయములో నేను దలంపునఁ బాఱి నాతల్లిదండ్రులయనుమతిని నన్నుఁ బిలిపించినాఁడు.

మ చదివించెం దరవాయి సాంగముగఁ బజ్జం బీఁటవైపించి పె
ట్టె దయన్ భోజన మన్నిదేశములఁ బు ట్టించెం బ్రచారంబు తా
గదఁ బట్టించెను, బ్రాప్తిలే దడవి కేగంబోవుచుం బిల్చి యీ
పదుమూఁడేఁ డులు దిద్దుమీవని హిడింబాసూతి కర్పించెనన్.

అతఁ డొక్కచోట నుండువాఁడు గాఁడు. వారమున కొక్కసారి వచ్చి మాయా కౌశలములు కొన్ని కఱపుచుండువాఁడు.

క. తన వీఁపున నిడుకొని ని, ర్జనవనముల కేగి పవలు రాతిరిసేయన్
దినముగ రాత్రిని జేయఁగ, ననేకములు నేర్పె మాయ లపుడవు డోర్మిన్.

ఉపప్లావ్యములలోఁ గూడఁ, గుంతీమహాదేవి నాతల్లిదండ్రులపైఁ గలజాలిచే నన్నుఁ బెంచినది. చెప్ప మఱచెదనేమో. భీమసేనుఁడు,

గీ. కడఁగి యజ్ఞాతవాసాతికష్టకాల, మునను దమవెంటనున్న విప్రనివహంబుఁ బంపివైచుచు నం దొక్కవానిఁ బిలిచి, వార్తయంపె నశ్వత్థామ పజ్జ కిట్లు.

చ. తెలివిగలండు నాకుఁ గడుఁ దియ్యము మెండు, స్వశాఖవాఁడు నీ కు, లలితమూర్తి వీనిజనకు ల్గడుఁ బేదలు సాదు లేను జి క్కులఁబడియుండ నెట్లగునొ కోరెద నే నరుదెంచుదాఁక నీ మెలఁపున నుండని మ్మితని మిత్రముగా గురుపుత్రసత్తమా.

అని చెప్పి యాయువరాజుగారు పంపుటయు నీయువరాజుగారు నన్నుఁ బోషించుటయు నెంతని కొనియాడను! అజ్ఞాతవాసవర్షము ముగిసినది, వారివారికిఁ బొత్తుకలియలేదు, చివరకు యుద్ధమే ప్రాపఁగినది.

చ. కదన మటన్న నేమి చులుకం దలపోయకుఁ డెందఱున్ననుం గొదవయె దేనికో యొకఁడు కొం డుపయోగము నన్నుఁ బంపు మం చదనున ద్రోణుఁ గోరెఁ బవనాత్మజుఁ డద్దిర కాదు లేదు నే వదలను వీనిచాతురికి బ్రాహ్మణుఁ డాపయి మిత్రరత్నమా.

అని ప్రత్యాఖ్యానము చేసినాఁడు. నన్ను నిల్పుకొని కాపాడుచున్నాఁడు. కౌరవపక్షమునఁ దండ్రిగా రుండుటచే యుద్ధములో సహాయము చేయ రమ్మని పిలువవచ్చిన భీమునితో

చ. జనకుని జంపఁబుట్టిననృశంసుఁడు మీ తెగలోనివాఁడు నా జనకుఁడు ధార్తరాష్ట్రులకు శాంతనవుండును బోలె నూఁత యీ ననుఁ బిలువంగఁ జూడియె ఘనంబగు రోషము వానిఁ జూచినం దన యుదయించు రామికిఁగతం బిది చెప్పుము ధర్మపుత్రుతోఁ.

గీ. జనకుఁజంపెనేని జను లనుకొనునట్లు, వానిఁజంప నెట్లు బ్రదుకువాఁడ వాఁడొ నేనొ యింతె వైరితో నేగతి, మసలువాఁడ నేక మండలమున.

అని సాంత్వనముగఁ బలికి పంపి యుద్ధములో మృతినొందిన తండ్రితల నఱకెనని దుశ్శాసనుని దెగటార్చ నీచేయి శిబిరములకుఁ బోవుచు నన్నుఁ బిలిచి, మిత్రమా! తన్నుఁ గట్టిన యర్జునుని పరాక్రమువంతుఁ డని యాతనికిఁ దగిన కూఁతుం గంటినని—

చ. ద్రుపదుఁడు ద్రోణుఁ జంపెను సుతుం డని దీనికె సంతసించునే నెపుడు స్వపౌరుషంబు గ్రహియించిన సాహిత సంతసింపఁ జే

ద్రుపదసుతు న్వధించును సుతుండు ప్రబోధితుఁ జేసియుంచు నా కృపణత వీడిపోవును సుఖంచెద తేపటినుండి హాయిగన్.

కావున, నీవు నిర్భయముగ నిస్సంశయముగ నాయాజ్ఞపై దృష్టద్యుమ్నుని విధవభార్యకు నాయౌవరాజ్యము నిచ్చివేయుము. చంపుదునా యని నీకు శంకవలదు. నేనే చత్తునా, యువుడైనను నీవు వారి కీయవలసినదే. అని తొంరదరగా మేనమామతోఁ బోయెను. (చూచి) ఎవ్వరో వచ్చుచున్నారు. దృష్టద్యుమ్నపరిచారకుఁడవా. విశేషము లేమి?

పరి—ఇంక విశేషము లేమిటి?

బ్రా—చంపివైచెనా! మంచిది.

పరి—ఒక్కనినా! అశేషము.

బ్రా—నీ వెట్లు బ్రదికి వచ్చితివి.

పరి—దయదలఁచి కృపాచార్యులు ద్వారములో విడిచెను.

బ్రా—శిబిర మేవైపున నున్నది.

పరి—ఇదె నీయెదుటిదే పాంచాలశిబిరము.

బ్రా—దృష్టద్యుమ్నునిభార్యకుఁ గొన్నిమాట లున్నవి.

పరి—ఏమిమాటలు గర్భములోని పిండమునకై నారాయణాస్త్రము నీచేతఁ బంపినాఁడా.

బ్రా—భయపడకుము. చచ్చినశవములను జంపువారు నీరాజులు.

పరి—మఱియామెతో నీకుఁ బనియేమి?

బ్రా—(తనలో) ఈతనిమాటలవలన దృష్టద్యుమ్నునికిఁ బుత్రలాభము కలుగున ట్లున్నది. గర్భములో నున్నశిశువునకా, విధవకా నేను రాజ్యమిచ్చునది. (ప్రకా) చెప్పెదను నన్నక్కడికిఁ గొనిపొమ్ము.

పరి—ఇటురమ్మిటు రమ్ము.

బ్రా—దేవు లేమనుకొనుచున్నారు.

పరి—అశ్వత్థామను బతిభిక్ష యడుగఁ దలఁచుకొనుచున్నారు.

బ్రా—ఈకోపము మీఁద నది సిద్ధింపదు. అతఁ డిఁక నెక్కడ దొరకును. మనకు దొరకఁడు. అడుగవలదు.

పరి—ఒక్కమాట - మారాజులను నిందించితివే, యపాండవము చేసెద నని మీరా జేమిచేసినాఁడు.

బ్రా—అది ప్రతిజ్ఞ. మీరాజుం జంపుదుననియే కాని, యిది యేఱుగఁడు.

పరి—ఇపు డేమిచేయుమని చెప్పినాఁడు.

బ్రా—చూచెదవు గాని నన్నా మొకడకుఁ గొనిపొమ్ము.

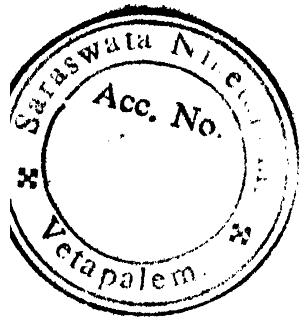
పరి—భయము లే దంటివి కదా రమ్ము.

బ్రా—పిఱికివాఁడా! ధైర్యము తెచ్చుకొమ్ము.

(అని యరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది అర్ధరాజ్యమను షష్ఠరంగము.

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకటితగ్రంథములు.

(1) విప్రనారాయణచరిత్రము.

పన్నిద్దఱాళ్వారులలోఁ జేరిన తొండరడిప్పొడియాళ్వారు చరిత్రము. కవిత్రయములోని యెఱ్ఱాప్రెగడ చిన్నిమనుమఁడగు చెదలువాడ మల్లయకవిచే రచియింపఁబడిన, యపూర్వగ్రంథము. సర్వవిధముల నుత్తమప్రబంధములలో గణింపఁదగినది. వైజయంతీవిలాసముకంటె మిన్న. ౪ ఆశ్వాసములు. ౭౦ పుటలు. సవిమర్శనమైన ౧౦ పుటలపీఠిక. వెల, రూ. ౦–౮–౦.

(2) జైమినిభారతము (ఆంధ్రవచనము.) వెల, రూ ౦–౧౨–౦.

రెండువందల సంవత్సరములక్రిందట మధురాపురాధీశ్వరుం డగువిజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానకవియు, సామాజికుండు నయిన సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయఁకునిచే రచింపఁబడినది. భాష సలక్షణము. శైలి మనోహరము. ధార యనర్గళము. అందఱును ముఖ్యముగాఁ జదువవలసినది. ౩౨౮ పుటలు. ఆంధ్రమునను, ఇంగ్లీషునను పీఠికలు గలవు. వెల, రూ. ౦–౧౨–౦.

1917-18 సం॥ ఇంటరుమీడియేటుపరీక్షకుఁ బఠనీయగ్రంథము.

(3) కవిజనాశ్రయము.

వేములవాడ భీమకవిరచిత మగుఛందశ్శాస్త్రము. ఆంధ్రచ్ఛందోగ్రంథములలో మిక్కిలి పురాతనము. అనేక లిఖితపుస్తక పరిశోధనపూర్వకముగా మూలపాఠము నిర్ణయింపఁబడినది. పాఠభేదములు పుటలయడుగునఁ జూపఁబడినవి. సంస్కృతకర్ణాటాంధ్రచ్ఛందస్సుల భేదాభేదములు చటచటఁ బ్రదర్శింపఁబడినవి. కవినిర్ణయము, కాలనిర్ణయము, ఛందస్స్వరూపము మొదలగు విషయము లనేకములుగల విపులమయినపీఠికయు, విషయసూచికయు, ననుక్రమణికయుఁ గలవు. విద్యార్థులకును బండితులకును గూడ నుపయోగకరము. వెల, రూ. ౦–౧౦–౦.

(4) యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము.

మ-రా-రా-శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులు బి. ఏ. బి. ఎల్. గారిచే రచియింపఁబడిన సవిమర్శ పీఠికాపూర్వకముగాఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఈశాసన మాంధ్రపద్యాత్మకము. నన్నయభట్టారకుని కాలముకంటె ముందుఁ బుట్టినది. ఆంధ్రభాషాస్వరూపము తెలియఁగోరువారల కత్యంతోపయోగకరము. 1917-1918 సంవత్సరములు బి. ఏ. పరీక్షకుఁ బఠనీయగ్రంథముగా నిర్ణయింపఁబడినది. వెల, రూ. ౦–౮–౦.

(5) నీతిసీసపద్యశతకము.

తాళ్లపాక పెదతిరుమలార్య విరచితము. శ్రీవేంకటేశ్వరుల కంకితము. వెల, రూ. ౦–౨–౦.

(6) జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము.

వచనము. శ్రీమాన్ కపస్థళము కృష్ణమాచార్యులు బి.ఏ. ఎల్.టి. గారిచే రచియింపఁబడినది. ఖగోళవిషయముఁ దెలిసికొనఁ గోరువారి కిది యత్యంతోపకారకము. వెల, రూ. ౦–౮–౦.

(7) A Defence of Literary Telugu, by J. Ramayya Pantulu Garu 0-8-0.

(8) జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము.

శ్రీకాళహస్తీశ్వరుని దేవియగు జ్ఞానప్రసూనాంబను స్తుతించుచు శిష్టు సర్వశాస్త్రి రచియించిన భక్తిరసప్రధానమైన పద్యశతకము. అనర్గళకవితాధార గలది. వెల, రూ. ౦–౨–౦.

(9) సర్వేశ్వరశతకము.

యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారిది. వెల, ౦–౩–౦.

చంద్రభానుచరిత్రము

తరిగొప్పుల మల్లనకవి విరచితము.

మిక్కిలి ప్రౌఢప్రబంధము. వెల, రు. ౧-౮-౮.

కావ్యాలంకారచూడామణి.

విన్నకోట పెద్దయకవిప్రణీతము.

ఇదివఱ కచ్చుపడి ప్రచారములో నున్నదాని తరువాతిభాగము, ఛందో వ్యాకరణవిషయము. వెల, రు. ౦-౮-౦.

చంపూరామాయణము.

ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవిప్రణీతము. వెల, రు. ౧-౦-౦.

భోజరాజకృతసంస్కృతరామాయణచంపువునకు ప్రథమాంధ్రీకరణము. కార్వేటినగర సంస్థానమునం దుద్భవిల్లినది.

శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

(సుకుమారచరిత్రము)

శ్రీనాథమహాకవి. వెల, రు. ౦-౧౨-౦.

కవిజనాశ్రయము

వేములవాడ భీమకవిఛందము. వెల; రు. ౦-౧౦-౦.

ప్రాకృతభాషోత్పత్తి.

బ్రహ్మశ్రీ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు రచించినది. రు. ౦-౧౨-౦.

శివతత్త్వసారము.

మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు రచించినది. వెల, రు. ౦-౧౩-౦.

ఆర్యభాషావిభాగము.

శ్రీమాన్ - మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు. వెల, రు.

DRAVIDIAN LEXICOGRAPHY. ౦-4-

J. Ramayya Pantulu Garu, B. A., B. L.

Printed at the British Model Press, Choolai and published at the Telugu Academy Office, 39, Harris Road, Pudupet, Madras.

1940

END OF
TITLE